ПОЗИВИ И ОДЗИВИ

или

РАДЊА ПОЈЕДИНИХ СРПСКИХ АРХИЕПИСКОПА

у

МИТРОПОЛИЈИ КАРЛОВАЧКОЈ, ОКО ПОДИЗАЊА СРПСКИХ ШКОЛА И СТВАРАЊА ФОНДОВА ЗА ЊИХОВО ИЗДРЖАВАЊЕ.

ПРИЛОЗИ

К ИСТОРИЈИ СРПСКЕ ШКОЛЕ У АУСТРО-УГАРСКОЈ.

прiопштио и издао
Протојереј ДИМИТРИЈЕ РУВАРАЦ,
парох земунски.

ЗЕМУН
ШТАМПАРИЈА ЈОВЕ КАРАМАТА
1894.

ПОЗИВИ И ОДЗИВИ

ИЛИ

РАДЊА ПОЈЕДИНИХ СРПСКИХ АРХИЕПИСКОПА

У

МИТРОПОЛИЈИ КАРЛОВАЧКОЈ, ОКО ПОДИЗАЊА СРПСКИХ ШКОЛА
И СТВАРАЊА ФОНДОВА ЗА ЊИХОВО ИЗДРЖАВАЊЕ.

ПРИЛОЗИ

К ИСТОРИЈИ СРПСКЕ ШКОЛЕ У АУСТРО-УГАРСКОЈ.

приопштио и издао

Протојереј ДИМИТРИЈЕ РУВАРАЦ,

ПАРОХ ЗЕМУНСКИ.

ЗЕМУН
ШТАМПАРИЈА ЈОВЕ КАРАМАТА
1894.

И ако нам је нужна критички написата историја српске школе у Аустро-Угарској, коју сви просвећени народи данас имају; и ако је већ крајње време, да се она напише, јер само тада би били у стању, да увидимо учињене до сада погрешке у школским стварима, и да удесимо и ми наше школе онако, како су удешене код осталих просвећених народа: ипак несам рад упустити се у њено писање и несам у стању да је данас напишем.

А несам рад упустити се у писање и несам у стању, с тога данас написати критичко написату историју српске школе у Аустро-Угарској, што за тај посао треба и много слободног времена и врло много новаца, пошто је до сада врло мало обелодањено грађе, нужне за такав посао.

Нужна грађа за такав посао, налази се и дан данас не објављена већином по архивама, и то које у *народно-митрополитској* архиви у Карловцима, које у архивама појединих наших епископија карловачке митрополије, у земаљским и државним архивама у Загребу, Пешти и Бечу, и ко хоће да пише критичку историју српске школе у Аустро-Угарској, тај би морао прво сам разгледати поменуте архиве, и из њих исписати све, што се односи на српске школе, и тек кад би с тим послом готов био, могао би се одати на само

писање, критичко написате историје српске школе у Аустро-Угарској.

За такав пак посао, ја немам ни слободног времена, а ни нужног новца. И не само да ја немам за то слободног времена и нужног новца, већ за то нема ни један од данашњих наших књижевника слободног времена и нужног новца. А немају ни једног ни другог због тога, што ми Срби немамо богатих књижевника, који би у стању били само књижевношћу бавити се, и који би имали слободног времена за писање и нужног новца за путовање и набављање нужних књига и грађе, као што их имају остали велики и просвећени народи.

Већина или право рећи сви наши књижевници, или су у народно-општинским, или у државним службама, а уз то ретко да ко од њих има и толико новаца, колико му је потребно за издржавање своје и своје породице, те што ко од њих и издаје за набављање нужних књига, то одкида од себе и своје породице.

На прсте би се могли избројати наши књижевници, који су у тим сретним околностима, да могу набавити све нужне књиге, што им треба за њихову струку, а врло је редак, који би могао отићи куда, да провиди и завири у коју архиву и библиотеку, те да из њих испише шта му треба.

Већина наших књижевника набавља тек оне књиге, што су им најнужније, и ко зна, какве муке муче они, док добију на послугу по неку књигу, тај би им се заиста морао чудити њиховој трпељивости.

Истина, „Матица Српска“ у Новом Саду расписала је награду од 50 дук. за „Историју српске школе у Аустро-Угарској монархији“, но ко зна, колико је до

сада издато грађе о томе, а уз то, где се за тај посао налази грађа; тај ће ми дати за право, кад речем, да је то врло малена награда за такав посао.

И не само, да је то малена награда, за „историју српске школе у Аустро-Угарској“, *већ се она по до сад обелодањеној грађи, не да у опште ни написати, као што би требало.*

Пре свега треба да се изда сва нужна грађа, без које се као што рекох и не да критички написати историја српске школе у Аустро-Угарској, па тек тада може се приступити писању саме историје.

Ја сам до сада, обелоданио нешто грађе за историју српске школе у Аустро-Угарској, у „*Новом васпитачу*“ у II. и III. св. за 1888. год,; у „*Годишњици*“ задужбине Николе Чупића, XIII. књ.; у „*Јавору*“ за 1887. и 1888. год.; у „*Српском Сиону*“ за 1894. год.

Овде сам пак у „*Позивима*“ обелоданио, шта су предузимали и предузимати намеравали по неки наши Патријарси, Архиепископи и Митрополити, око подизања српских школа и стварања школских фондова.

На скоро по прелазу једног дела нашег народа под патријархом *Арсенијем Чарнојевићем*, у Аустро-Угарску, осетили су потребу наши Архиепископи, да су нашем народу нужне школе, те чим су видели, да ће се наш народ тешко повратити у своју стару отаџбину, као што се мислило и желило, почели су радити на томе, да народ дође до својих школа.

Тако се патријар *Арсеније Чарнојевић*, два пута обраћао с молбом у Беч, да може установити српске школе. Први пут обратио се са усменом и писменом молбом, да му се уступи *Сечуј* у својину, како би у

њему могао подићи манастир, а уз њега гимназију и остале нужне школе и заведења. („*Историја разних славенских народов, наипаче Болгаров, Хорватов и Сербов*“ од архимандрита *Јована Рајића*, књ. IV. стр. 117. издања Будимског од 1823. године), а други пут 16. Јула 1706. год. поднео је молбу, у којој је између осталога молио, да му се дозволи, да може слободно подизати школе и штампарију (Czoernig Ethnographie der österreichischen Monarchie, Wien 1855. стр. 100. књ. III.)

Ну, у Бечу нађоше за добро, да се патријархове жеље и молбе у погледу школа и штампарије не усвоје и не испуне.

Митрополит Београдски *Мојсије Петровић*, ког је аустријски цар Карло VI. 1718. год. после пожаревачког мира, по ком је већи део данашње краљевине Србије потпао под аустријског цара, признао и потврдио прво за митрополита београдског и архиепископа Србије, а за тим Баната и Мале Влашке, обратио се 1721. год. писмом на руског цара *Петра Великог*, које је лично однео у Русију митрополитов посланик *Радул Малаеско*, у ком му је писао, у каквом се јадном стању налази српски народ, који живи под влашћу аустријског цара, те га је молио, да му пошље два учитеља из Русије, за славенски и латински језик и књига.

Извод истог митрополитовог писма, који је наведен у овој књижици под I. у „*Позивима*“, штампан је у књизи „*Житија и славнаја дјела Петра Великаго*“, у II. књ. стр. 330., што ју је написао *Захарија Орфелин*, и издао 1772. год. у Млецима.

На ту молбу митрополитову, по заповести цара *Петра Великог*, руски синод пошље 1724. год. *Максима Суварова* учитеља и 400 букварева и 100 граматика славенских.

Како ми данас имамо у Русији неколико младих Србаља по академијама духовним, то би они учинили своме народу велику услугу, да настоје на томе, да се поменуто митрополитово писмо изда у целости. Можда би из истог митрополитовог писма шта сазнали, што не знамо. Руски књижевници долазе у наше крајеве, да купе грађу за нашу историју, а не ће да издаду и обелодане оно, што се налази у њиховим архивама и библиотекама и односи на српску историју.

Кад је 1726. год. исти *Мојсије Петровић*, постао и митрополитом Карловачким, настојао је и на народном сабору 1730. год., а и пре тога, да се подигну и установе српске школе.

И његов наследник архиепископ и митрополит *Вићентије Јовановић*, настојао је на томе, да се подигну и установе српске школе, и у истини и подигао их је и установио. Он је из Русије довео неколико учитеља и завео и латинске школе за Србе.

По избору (27. Августа 1748. год.) *Исаије Антоновића*, за архиепископа и митрополита Карловачког, одмах на 4 дана т. ј. 31. Августа и. г. на предлог његов, народни сабор једногласно закључи, да се свештенство и народ позове на прилагање за фонд, из ког би се издржавале више школе за Србе, у Карловцима.

Услед тога закључка саборског, изда митрополит *Исаија* позив на српско свештенство и народ за прилагање на школски фонд, који је наведен у овој књижици

под II. у „*Позивима*“, и који је у њој сада први пут штампан. Исти је позив морао бити потписат 16. или 17. Септембра 1748. год. почем се налази између једног његовог списа од 16. и 17. Септембра 1748. год.

Из тога позива митрополита *Исаије*, јасно се види, да је он врло добро схватио важност школе по српски народ, и да је његова намера била, а без сумње и самог сабора, да се прво народним прилозима, подигну и обезбеде више школе у седишту митрополитовом т. ј. у Карловцима, из којих да излазе спремни учитељи за остале школе и проповедници слова Божјег.

У Карловцима постојале су добро уређене више школе за време митрополита *Викентија Јовановића* (1731—1737.), које су за време патријарховања *Арсенија Шакабенте*, пропале, јер он неје хтео да плаћа учитеље.

За темишварску епархију, одредио је митрополит *Исаија*, да купи прилоге за фонд школски, свога протосинђела *Јосифа Стојановића*, а за Славонску наменика Хоповског, јеромонаха *Теодора*.

Да ли је митрополит *Исаија*, осим ова два одређена изасланика, именовао и за остале епархије изасланике, и да ли су изасланици његови отишли у народ, и започели купити прилоге за фонд, и да ли су шта и колико скупили, и шта је било са скупљеним новцем, не зна се. Ако шта о томе има спомена у народно-митрополитској архиви у Карловцима, то ће без сумње изнаћи новоизабрани архивар и обелоданити.

Митрополит *Исаија* умрьо је 22. Јануара 1749. гд. и на његово место изабрат је био 14. Јула 1749. год. за митрополита *Павао Ненадовић*.

И митрополит *Павао Ненадовић*, знајући добро, од какве су користи по један народ, а по српски по на особ школе, а знајући за закључак народног сабора и позив митрополита *Исаије*, издао је обвезу и позив на свештенство и народ дијецезе сремске, у којој се обвезао и сам, а и они, који су на истој обвези потписати, колико ће годишње прилагати на школски фонд.

Исту обвезу и позив, који је наведен у овој књижици под III. у „*Позивима*“ штампан је у књизи: „*Српски народни фондови*“, саставио *др. Милош Рајић*, народни секретар, Карловци 1864. стр. 97—107.

Из исте обвезе и позива види се, да је и митрополит *Ненадовић*, а и они, који су на обвези и позиву потписати, намеравали, да се у Карловцима установи школски фонд за школе, у којима би могли српски ђаци научити славенски, немачки и латински, а по том кад се умножи школски фонд, да може више школа издржавати, да се и у осталим местима сремске дијецезе установе више школе. Митрополит *Павао Ненадовић*, дао је сам од своје стране од 10. Августа 1749. до 1. Јануара 1768. год., на школски фонд, који је доцније прозван „*клерикални фонд*“, и који се тим именом и данас назива, као што се из речене књиге види 11.174 фор., дочим су за цело то време дали епископи, свештеници, калуђери, цркве и појединци из сремске дијецезе 41.002 ф. 43 кр.

Ево, како је постао „*клерикални фонд*“ *и на што* је био намењен.

Регуламентом од 27. Септ. 1770. год. одређено је било, да у „*клерикални фонд*“, утиче и половина заостале посмртине епископа карловачке митрополије.

Доцније утицао је у „*клерикални фонд*“ и приход од тако званог „*другог таса*“, и то не само из сремске дијецезе, већ и из осталих дијецеза, дочим су престали на скоро после смрти митрополита *Ненадовића*, годишње прилоге давати они, који су се 1749. год. обвезали давати.

Из „*Извештаја о стању српских народно-црквених фондова и фундација*“ за 1892. год., види се, да је 31. Децембра 1892. год. било стање „*српског народно-црквеног клерикалног фонда*“ 2,250.638 ф. 23 нов.

Прихода је 1892. год. било 129.198 ф. 63 нов., а расхода 84 986 фор. 47 нов.

Из истог фонда издржавају се данас препарандије у Сомбору, у Горњем Карловцу, више женске школе у Новом Саду, Панчеву, богословија у Карловцима, школски референти, даје се припомоћ вишој женској школи у Сомбору, гимназијама у Новом Саду и Карловцима, дају се штипендије сиромашним богословима.

Поставши Априла 1810. год. *Урош Несторовић*, дотадашњи угарски придворни, војеног савета и војене крајине агент, „вишим надзорником српско-влахијско-грчких школа“ у Угарској, с називом кр. саветника, поднео је 9. Фебруара 1811. године цару *Францу I.* предлог, да се установи у св. Андрији препарандија („предуготовническо училишче“, школа за будуће учитеље) за Србе, у Араду за Романе, а у Пешти за Грке, што је цар и одобрио, услед чега је издао 6. Августа 1811. год. кр. угарски намеснички савет интимат (највише решење) на наш епископат у Угарској и митрополита *Стефана Стратимировића*, у ком им је до знања доставио, да је цар одобрио, да

источно-православни у Угарској, добровољним прилозима установе фонд, из ког би се имали издржавати окружни (дискриктски) школски директори, а по црквама да се носи тас, од ког би се прихода, а тако исто и добровољних прилога, имао установити фонд, за издржавање школе за препаранде.

Митрополит *Стратимировић*, услед поменутог интимата, управио је 23. Октобра 1812. године позив на свештенство и народ, у ком их је позвао, да што више прилажу и на фонд за издржавање окружних школских директора и препарандије.

Како овај позив *Стратимировићев*, тако и интимат од 6. Августа 1811. год., који су наведени у овој књижици под IV. у „*Позивима*“, сада су у њој први пут штампани.

Наше свештенство и народ радо су се одазвали позиву митрополита *Стратимировића* и осталих епископа, но тако названа „*школска депутација*“, која је имала своје седиште у Пешти, и која је управљала реченим фондовима, врло је несавесно управљала и једним и другим фондом, те по поменутом извештају, управља сада истим фондовима Саборски Одбор, и они се воде под именом „*српски народни-црквени школски фонд*“ износило је 31. Децемлра 1892. год. стање истог фонда 54.133 ф. 47 нов. Прихода је било за 1892. год. 2635 ф. 11 нов., а расхода 1960 ф. 45 нов. Од расхода потрошено је на препарандију у Сомбору 1572 фор. 69 нов.

Настојавањем и заузимањем митрополита *Стратимировића*, постала је 1792. год. српска гимназија у Карловцима; 1794. г. установио је он богословију

у Карловцима, а затим фонд за издржавање благодјејанија у Карловцима.

Јосиф Рајачић, архиепископ и митрополит, а затим патријар српски, предлагао је још 1851. године у Бечу, на епископској конференцији, да се између осталих школа за Србе, установи и свеучилиште (университет) српско у Карловцима.

И ако он тада није могао продрети, са тим својим предлогом, он неје ту мисао своју напуштао, већ је непрестано о њој мислио и размишљао, како би се она могла оживотворити.

И после дугог размишљања и промишљања о томе, он је сâм саставио и потписао 6. вељаче (фебруара) 1854. год. у Карловцима, позив на српски народ, који је наведен у овој књижици под V. у „*Позивима*", и који је у њој сада први пут штампан.

У истом позиву патријар *Јосиф*, пошто је прво преставио важност српског свеучилишта, позвао је српски народ, на прилагање у фонд за свеучилиште, а подједно је навео и шта би стајало свеучилиште и како би се по најпре могло доћи до нужног фонда.

Тај позив патријарха *Јосифа*, неје објављен био народу српском, а за што, не знам. По свој прилици, да му неје дала тадашња власт, да га прогласи.

Исти је патријархов позив врло занимљив и значајан. Тек, кад се зна, каквим се мислима занимао патријар *Јосиф*, неје чудо, што он за цело дуго време свога митрополисања и патријарховања (1. Окт. 1842. до 1. Дец. 1861.), неје за српске школе ништа урадио. Њему се по глави врзло „српско свеучилиште", те неје доспевао,

да мисли и да ради на томе, да бар Карловачка гимназија добије јавност.

Неопростив је грех, што и ми Срби за дуго време Бахове-Тунове владавине, не смо дошли до онаких школа, до каквих су дошли остали народи у Аустрији. А што несмо до њих дошли, носи сву одговорност и пред Богом, и пред историјом и народом српским, патријар *Јосиф Рајачић*.

Патријар *Јосиф*, који је знао онако лепо причати у своме позиву, о томе, како је много боље, оставити што више на српско свеучилиште, и онима који имају деце, и који их немају, већ „потрошну сину“ и „смијућим се сродником“, и ако се и сам у њему обвезао, дати „на ту спасителну цел (т. ј. свеучилиште) толико, колико год му возможно буде, и давати ће дотле док жив буде“, *није на српско свеучилиште ни парића оставио, нити дао, већ је све своје грдно имање оставио „смијућим се сродником“, који су га сретно пробубали, те је од целе његове оставине, заостала у Карловцима тако названа кућа „мајорова“*. И њу би сродници давно продали, да су је могли продати, овако су је само задужили, што су могли учинити само нехатњом наших народних власти.

Као скоро сви наши архијереји и калуђери пре њега и после њега, тако је и патријар *Јосиф, и ако је знао, да је калуђерски новац проклет, и да су све оне породице пропале, које су шта од њих добиле и наследиле,* држао, да ће се на његовој породици учинити изузетак, те заборавивши, за што му је дат на уживање *„даљски спахилук“*, од његовог прихода, није тако рећи ништа оставио и дао на просвету народну, већ је све и сва оставио својим „смијућим се сродником“.

Герман Анђелић, који је против воље српског народа, именован био за архиепископа и српског патријарха, и 10. Јануара 1882. године инштaлиран био, за цело време свога патријарховања († 25. Новембра 1888. год.), поред свега тога, што је врло добро знао, за поменути позив патријарха *Јосифа Рајачића* од 1854. год., пошто га је он својеручно преписао, слабо се старао за српске школе.

Под њим је и сама богословија била дошла до пропасти. Ко хоће да зна, каква су се чуда и покори догађали у богословији и од неких професора, нека чита III. извештај о богословији, што га је приредио садашњи привремени ректор г. прота *Јован Вучковић.*

За свога живота, оставио је *Герман* 20.000 ф. на пензиони фонд за професоре карловачке гимназије, уз услов, да има камату уживати за свога живота тадашњи професор карловачке гимназије, његов пријатељ г. др. *Милан Димитријевић* и његова супруга.

Брат *Германов*, *Стеван* протојереј и парох митровачки, сазидао је здање за Карловачку гимназију, на које је издао око 170.000 фор. По тврдњи *Стевановој*, њему је брат *Герман* у аманет ставио, да сазида гимназијско здање.

За што није *Герман* за свога живота сазидао гимназијско здање, или за што није у опоруци навео, да после његове смрти из оставине његове, има његов брат *Стеван* сазидати гимназијско здање, или да ли је у истини он у аманет ставио *Стевану*, да има саградити гимназијско здање, то су питања, на која се не може позитиван одговор дати. Може се *сада* којешта тврдити, као што и тврде они, који обично за сведоке позивају

само мртве и који копијама доказују своје тражбине и права.

Данашњи српски патријар Његова Светост *Георгије Бранковић*, видећи каква опасност прети нашем народу, од тако званих *„пучких школа“*, а особито у Угарској, установила је првим улогом својим од 10.000 фор. школски фонд *„св. Саве“*, за издржавање српских вероисповедних школа. Осем тога, дала је Његова Светост, знатне прилоге за српску вероисповедну школу у Кулпину и Белом Брду, а сада зида о свом трошку и мушку препарандију у Сомбору. Вечито ће пак име обезбедити Његова Светост у српству тиме, ако по обећању сагради семинар за богослове у Карловцима, који нам је тако јако нуждан.

Високославни српски народни-црквени школски савет у Карловцима, издао је позив на српски народ, у ком га позива, да и он од своје стране што више приложи на школски фонд *„св. Саве“*, који је позив наведен у овој књижици под VI. у *„Позивима“*, и који је штампан у свима нашим политичним и просветним листовима.

Који год Србин зна да мисли и промишља о данашњим приликама, у којима се наш српски народ налази у Аустро-Угарској, тај ће и сам на први поглед увидети, да су нам здраво нужне српске вероисповедне школе, особито у Угарској. А како има врло много наших црквених општина, које несу у стању саме издржавати своје вероисповедне школе, то је сада на нашем народу да створи фонд, из ког би се оне могле временом издржавати.

Истина, било би много корисније, да се за данашње издржавање српских вероисповедних школа у

сиромашним српским црквеним општинама у Угарској, нађе начин, јер ако се ушчека, да се за њих из прихода школског фонда „*св. Саве*“, подмирују трошкови, дотле ће пропасти и не стати српских вероисповедних школа, у свима оним општинама, које их несу у стању саме издржавати. Ипак за то треба стварати и сталан фонд за будуће њихово издржавање.

Сваки дакле свестан Србин, коме је год можно, треба да што више приложи на школски фонд „*св. Саве*“. По свима нашим општинама, треба купити прилоге. Ја од своје стране, осем онога, што ћу по могуству своме дати на исти фонд, намењујем и половину прихода од ове књижице на исти фонд.

Ову књижицу издао сам с тога, да се види, шта су поједини наши архиепископи предузимали око подизања српских школа и стварања фондова за њихово издржавање, односно шта су предузимати намеравали, и како се наш народ одзивао на њихове позиве. А издао сам је и с тога, да се види, како се кад, код нас писало, и мислило о народној просвети.

У Земуну на Спасов дан 1894.

Протојереј **Димитрије Руварац**,
парох земунски.

ПОЗИВИ

I.

„Није же убо знајушче времја благополучно, притекаем к пристанишчу *Вашего* милосердија: *Тебе* бо имами и *Тебе* познаем по Бозје помошчника и утјешитеља в скорбјех наших, и посилаем обшче сего . . . Утјешаемсја јако во благополучное времја *Вашего Величества* имами њекое допушчение, да возможем милостију *Вашеју* дјелати таја, јаже сут ко спасенију толиким душам, јако *Филип Македонски* возрадовалсја в рождествје сина своего *Александра*, а наипаче јако жив бјаше јешче премудри *Аристотел*, надјејушчисја о учении сина своего, которое превосходит всјакое богатство. Буди *државњејши царју*, к нам јако другиј *Птоломеј* во Елињех, *Вашим* добродјетелством; непрезрите Благоутробњејши царју, моление наше, Бог нас посилает в милост *Вашего царскога Величества*, јако Намјестнику (!) своему на земли, да свободити души сија от толикаго неученија. Не просим тјелеснаја но душевнаја, сирјеч помошчи, да созиждем школи, два учитеља на Латинском и Славенском јазику, и книг ради церквеј јако типографији не имјеем."

— — — „Не оставите нас убо, подајте тихое слишание и благое зрјение обшчему нашему прошенију, буди другиј Апостол Христов к нам, просвјсти и нас јакоже и људи *своја*, да не рекут врази наши, гдје јест Бог их, и њест помагајај. Милост *твоја* да будет, ми же будем устројати. Не жаљше богатства, јакоже велики

Артаксеркс писал к Епарху Елиспонскому о *Ипократје* и о других такових мудрих људеј љубјашчих ученије, с коим возвишајутсја и сохрањајутсја царствија и спасајутсја души. Не ишчем богатства, токмо о помошчи к просвјешчснију ученија, и о оружији душ наших к сопротивленију војујушчим на нас. Во многија страни достиже милост *Твоја*, да пријдет и на народ наш. Умилосердисја Благоутробни царју, можеши бо апче хошчеши. И велики јест дар, који јест душевни, рци. и будет. Буди други Мојсеј, и избави нас од Египта неученија. И апче иначе њесми достојни работати *Вашему Величеству*, но нељеностно (јакоже и творим) будем просити Бога, дајушчаго мзду, за многоденствие *Вашего царскаго Величества*, и за многочислителное воздајание в небесном Јего царствији[1]".

II.

ИСАИА И ПРОЧ.

Смирение Наше пишет во Богоспасајемују Епархију Н. Н. Первјее Преосвјашченому Н. во Христје Брату Нам Љубезному Господину Н. Н. Такожде и всечестному Клеру, Игуменом, Протопресвитером, с цјелим свјашченством; Благо и Племенитородним Господам Шчабс — Обр и унтер Офицјером и всему воинству, Равно и Провинциалним великим Бировом и Таначником, Обркнезовом, кнезовом и всјем во Епар-

[1] Ово је одломак из писма, кога је писао Мојсије Петровић, митрополит београдски 1721. год. руском цару Петру Великом.

хији сеј обрјетајушчимсја Христијаном, свјатија Нашеја восточнија, Апостолскија, Јерусалимскија церкве Синовом, милост и мир от Господа Бога вседержитеља, и от Нас Пастира вашего молитва и благословение.

Неизреченоју радостију и веселием душа Моја испољњаетсја, јегда сподоби мја Господ вас Словеснија овци, а мње чада в дусје свјатом возљубленаја, в таковом свјетлом Собранији имјети. Се бо Божијеју благодатију, повељением их цесаро-кралевскаго величества, избранием чрез всечестни клер и славни Народ Сербо Словенски освјашченаго Собора, аз Смирени сочтен јесам духовним Сојузом духовној Паствје, Јако да возбужду ви к духовному ликованију. Јегда бо цар Мира Христос Господ, плотију пријде в безмерни сеј мир, јако пастир к овцам своим, ничто ино принесе духовнаго веселија, точију мир. Јему же аз јако јединому всјех учитељу подражаје, возглашају: Слава во вишних Богу, и на земли мир вам.

Слава во вишних Богу, јако на престоље цастви сеја постављает угодники своја, јако свјетилники на свјешчницје, да свјетјат всјем свјетом ученија, на немже и моју худост изволил поставити по своему Божественому промишленију, а не по моему достоинству. Слава во вишних Богу, јако сподоби мја вас отеческими словеси цјеловати; паки тогожде Архипастира подражају и возглашају: и на земли мир.

Буди мир вам с Богом, о немже Апостол возпоминает глагоља: Мир убо имами Господем нашим Исус Христом. Буди мир вам между собоју, и со всјеми Ближними јакоже тојже Апостол научајет: со

всјеми человјеки мир имјејте. Буди мир вам в душах и совјестех достојних себе творјашче мира; занеже и Спаситељ наш, јегда повеље учеником мир људем дајати, рече: вон же ашче дом внијдете, первјеје глаголите: мир дому сему, и ашче будет тамо син мира, почиет на нем мир ваш, ашче ли же ни, к вам возвратитсја. А јакоже званија Нашего јест, мир дајати: Тако должност ваша достојни сосуди творити за пријатие мира, ибо непочивает мир в сердцах скаредних и копием грјеховним прободених, в злобје, вражди, и зависти пребивајушчих, но миру јест сосуд изрјаден сердце и душа от скверн грјеховних омовенаја.

Ви убо Благочестиви! Мир имјејте, да чада мира будете, и почиет на вас мир мој, паче же Божиј, Вам посилајеми чрез моја уста грјешнаја от всешчедрија десници Божија.

Ми же цара мира Творца и зиждитеља непрестано молити имами, да Благоволит утробнем своим излијати на вас мир свој и Благословение, да умножит љета живота вашего, дарует вам здравие тјелесное и спасение душевное, сохранит ви јако зјеницу ока, оградит вас свјатими Ангели своими, Ниви ваше уплодотворит, Скоти умножит, и собљудет, во всјех трудех помошчник будет, нуждних изобилие дарует, и по окончанији жизни сеја Небеснаго царствија сподобит.

Ашче возрим Православни Христијане на Народи прочија Христијанскија, мудро, отишно, благочино, напредно и полезно управљајемија, тако видјети јест над управљајушчими и подуправљајушчими богатое Божие Благословение. Сие же Благословение тамо јест,

идјеже страх Божиј, страх же Божиј јест начало премудрости, јуже нигдјеже развје в наученији обрјести можно. Сљедователње Наука, или школа, гдје она преподајетсе, виноју сут всјакаго добра, и јединое средствие всјакаго Благостојанија и Напредка. Вопротив же того, от Ненаученија раждаетсја презрјение Творца всјех тварej, от того бивает лишение благодати Божија, без сеја же мрзост и запустјение, всјаки непоредак, нестроение, на несцје основаное Состојание, вина всјех зол души и тјелу, повод же на всјакое беззаконие, в сих же пребивајај неможет ниже управлен јест Богу, цесаро-кралевскому величеству, церкви, напредку самога себе и ближњаго својего работати. Похвално убо и от чистија ко отечеству и роду својему ревности, на скоро минувшем Генералном Собору Народном обрјетшимсе честнаго клера и славнаго Народа депутиртом споменухом, всја сија, и много горша от ненаученија биваемаја, и побољехом сердцем за недостатак школ, ученија, искусних учителej, проповједников слова Божија при Архиепископији Својеј, сљедователње по всјуду, гдје људие закона и Народа Нашего живут. А во јеже на Благостојание свјатија церкве и закона, чиное Народа управление, болшиј способ к всевисочајшим цесарокралевским службам и интересу, ползу своју и напредак общчи, сицевија зјело полезнија, и весма потребнија школи, в првих при Архијепископији своеј вовести, учение насадити, учители искуснија пристарати, проповједники слова Божија обдержавати, за убогија дјети учитисе хотешчија Семинариум устроити, и к воспитанију потребнаја наредити, необрјетше за сад инаго средствија, једино-

душно, јединоумно, согласно, самопроизволно заклјучише на сију обшчују потребу, милостињу усрдно давати, и Нас писмено под уготованием подписов и печатеј своих смирено просиша, за прибраније таковија милостини, свјашченаја лица наредити и в кујуждо Епархију посылати.

Того ради по прошенији поменутих закона и Народа Нашего Христијан, и всего Собора наредихом Н. во Богоспасаемују Епархију Н. и посилајем Јего са сим напоминателним писанием објешчанија вашего чрез депутирте ваше, препоручајушче Јего посланика Нашего по всујду в тој Епархији проходешча, честно пријмати, и в пристојном учреждeнији имјети, и от Богоданаго вам имјенија, по возможности обдарити, понеже милостиња сија, јест добродјетел превишајушчаја всја прочија добродјетели; Совјетујушче при том Пастирски, да на Богоугодноје сие, к цесарокралевским службам способное, благостојанију церкве и закона Нашего и обшчему добру полезное и потребное дјело усрдно по вазможности Милостињу давати Сему от Нас посилајемому Н., да тако из таковија Христијанскија милостини, здје в первих при Архијепископији заведше школи, Бог всеблагиј на толико уплодотворит, да по всјуду в Народје Нашем возмогут поставитисе, и из сих произити искусним учителем, Проповједником слова-Божија и прочим в ползу и службу обшчују членом, да тако возможем вси обшче Болшеју мјерoју слави Божијеј, разширенију цесарокралевскаго интереса служити, в благостојанији церкве и Народа ваззвеселити се, Благаја времена и вјечна получити, и от дне на ден в болшаја приспјевати, и тако Бог мира и

шчедрот будет со всјеми вами; Са сим вручају Вас милости Божијеј, и покрову пречистија Богоматере.

Дано в катедрје Нашеј Архијепископо-Митрополитској. В Карловције Септемврија 1748.

М. п.

Исаиа Антонович, с. р.

III.

Излишно было би в пространствје слова излагати, и многаја доказателства наводити, каковаја нестроенија, непорјадки, падениа, и инаја зла, пострадаша предјели и народи, имже учение и обучение школное душа всјех вешчеј, не бје к сердцу; имами бо сами себе и состојание наше за живое доказателство и примјер, самовидци сушче, јако прискорбное Обшчества нашего поведение, Церквеј Божиих и Монастиреј повседневное сљедствие, проповједи слова Божија умаление, Свјашченства неискуство, Добродјетелеј оскудјение, Страха Божија забвение, в народје нестроение, ко всјакому чиноначалију неприпушчение, несогласие, грјехов и пороков умножение, и зато благодати Божија лишение, казн и прешчение, и инаја многаја числа и имене недостојнаја зла от ненаученија, от неприљежанија ко Свјатому ученију школному, от недостатка школ, и презрјенија и непоискапија мудрости раждајутсја, и от дне на ден возрастајут тако, да, ашче и в напред в тмје невједјенија пребудем, посљеднеје паденије сљедовати имат. А понеже не токмо иних Народов школами, Академиами, книжним

учением, и во всјаких свободних Науках обучением красјашчихсја всјакое строение, предјелов Благостојание, Церквеј Благољепие, духовних и мирских чиноначалие и правителство, согласие и мир междусобниј, Божие на них благословение и цесаро-кралевскују милост цвјетујушчују, и устројајушчују им всја времена и вјечнаја блага; но к тому и паче неже осјазателње познаем и от изкуства видим, да и в народје нашем славословие Божие Церквеј благостојание, Цесарокралевска височајша служба и Интерес возрастал би, Свјашченство в званија своего Совершенство привело би сја, воинство ко отправленију служб своих и к восходу на болшија Степени способно и угодно учинилосја, и вес Народ с Потомци своими и домочадци ко всјаким художествам и званиам нетокмо между своими, но и иних народех пријатен показалсја, ашче би токмо искусни, научени и школовати не само на своем, но и иних в Државје Јеја Цесарокралевскаго Величества благопотребних Јазиках били.

Того ради познавше и признавше, да всјакаго Обшчества Нашего напредка и Благостојанија једино и началное средствие школа и наука јест, к тому же всего Честнаго Клера и Славнаго Народа о поставлении школ и книжнија науки воздихание, горјашчеје желание знајушче и искусивше Богу помагајушчу и вразумљајушчу, днес низу положенаго датума от теплаго к слави Божиеј, церквеј Свјатих и Монастиреј содержанију, возрашченију Цесарокралевскаго Интереса, ползје же и вјечному Обшчества Нашего Добру, усердија и ревности в первих в Сремској Богохра-

нимој Епархии, јако при Митрополии и Глави всјех прочих Епархии, воинства, и осталаго народа в Државје сеј обрјетајушчагосја, школи и учение завести и насадити умислихом, поревновахом, и о Содержании тјех непреломном, неизмјеном но постојано пребивати имушчем уговорихом и усовјетовахом тако, да при реченој ниње Благочестија и Народа Нашего Митрополии в первих Школе и Магистри к начатку ученија на Славенском, Латинском, и Немецком јазиках потребниј поставетсе, како би под Благословением Бога всја возразшчајушчаго и напајајушчаго, от Митрополии јако источника во всја прочија страни и Епархии ученија рјеки разлијатисе, и по всјуду не токмо Отроци, но и совершени мужие научени, и ко всјаким Церковним и Мирским не само правителствам, но и службам способни и угодни произити могли. А да јакоже досље на обшчују жалост и убиток случалосја, в напред течение школ и ученија непретерзалосја би и пресјекло, к томуже да би за трошком и иждивением содержание тјех непрестајало, ни на маљејшеје време каков либо недостаток или оскудјение трпјело, устав и вјечное уставление и школам за Содержание фундус от страни Епархии Архи-Епископо Митрополитскија положисја, и обшчим духовнаго и мирскаго Чина Епархианов доброволним и к своему напредку ревностним согласием и договором, да на всјакое љето непремјено, неослабно, и непрестано в таковују школнаго Содержанија касу:

1. Господин Архи-Епископ и Митрополит сего љета петдесет дуката а NB на всјакоје љето, јелико

јему Бог живота продолжит, кромје сего по десет дуката примножает.

2. Монастири во Фрушкој Гори сушчи, а имено

Хопово 8 д. Крушедол 8 д. Раковац 8 д. Беочин 6 д. Гргетег 6 д. Врдник 7 д. Јазак 7 д. Бещенова 6 д. Шишатовац 8 д. Кувеждин и Дивша 12 д. Ремета 6 д. Привина глава 6 д. Фенек 6 д.

3. Кијждо Протопоп от своего лица по један дукат.

4. Свјашченици Парохиални у Срему кои су Газде кијждо по један дукат. А остали менше имушчи по два форинта.

5. Церкве Епархие Сремске, знаменателње же:

Карловачке 3. Каменица 1. Черевић 1. Нешчин 1. Сусек 1. Вуковар 1. Борово 1. Даљ 1. Бјело Брдо 1. Мирковци 1. Шид 1. Бачинци 1. Ердевик 1. Лаћарак 1. Гргуревци 1. Дмитровица 1. Буђановци 1. Ириг 1. Јазак 1. Добановци 1. Сурчин 1. Угриновци 1. Земун 1. Сланкамен 1. Војка 1. Бешка 1. Голубинци 1. Нерадин 1. Марадик 1. Крушедол 1. — свака по дванадесет форинти.

6. Кромје сих шпецифицiратих остале Сремске Церкве свака по један дукат.

7. Рукополагаеми во Пресвитера и Диакона равно кијждо по два форинта да дајут.

8. Из Церквеј Сремских кутие Монастиреј инострапих да двигнутсе, а школне поставет во всјаком мјестје и селу имућем.

9. Свјашченици всјаке компаније, мјеста и села да настојет у школску кутију от умирајушчих, браку

сочетаваемих, и свечаров Милостињу јелико мошчно накормливати.

Сицевијаже каси, или лучше решчи школ тутори и охранителие от чинов, Духовнаго, Монастирежителеј, Протопопов, Свјашчеников: Мирскаго же: Воинствених и Провинциалних по једино лице от времене на време да нареждујутсја, јакоже ниње паредишесе и наименоваше: Преподобњејшиј Игумен Реметскиј Атанасиј, Благоговјејњејшиј Протопресвитер Дмитровачкиј Стефан Пешич, Благоговјејниј Ијереј Евтимиј Радосављевич; Високоблагородниј Обрстер Господин Атанасиј от Рашкович и Благородниј Постфервалтер Гдин Андреј Андреевич, да не само по усердији своем к роду и Народу своему всјакое о школах попечение и содержании тјех носјат, но и против всјех Навјетников и препинателеј зашчишчајут, рукодержат, и от всјаке возможне прилике и стране, гдје вједали будут, помошч школам и ученију пристарајут. А како по завјету сему Протопресвитери Сремски нињешни и будушчи всја от Свјашченства, Церквеј и кутиах по Церквах нареждуемих, тако и от своего лица припадајушчија новци во времја, јегда Архиепископо-Митрополитскиј Ексарх во Епархии милостињу обичну и Димницу прибирати исходит, прибирати и изискивати имут, тако должни будут все такове Новце горје реченим ниљешним и в напред постављатисе имушчим Тутором вјерно и под совјестију изручивати; Они же Тутори Школному Иконому (которij всегда из мјеста, гдје резиденциа Митрополитска јест, должен бити, и код него каса школна охрано держатисја имат) јакоже ниње нарежденому Благопочтеному

Господару Јоану Матичу по квитам да предајут. А сеј не само касу при себје на сохраном, и всјакаго бједствија свободном мјестје да держит, но и веја приходи от љета на љето да протоколирует по дњу, мјесјацу, и виду, откуду что приемлет, школнаја зданија и внутр потребнаја надзирает, репарирует, из нова правит, Магистре не само Карловачких, но и по всеј Епархии Сремској сушчих и будушчих школ, от времена, јегда каса предизображеним начином у состојание доведетсе, по изложеној от Гдина Архиепископа и Туторов школних погодби и контракту исплаћујет и контентирујет, и от всего на школное содержание, походјашчаго трошка Хесап с квитами, кому что издал, да водит, и Тутором школним с времене на време предает, и с имјением школним, јако с имјением Божиим поступает, и усердно приљежит о умножении каси, како лучше и усердњеје с Тутори усовјетует Школи же сија, Магистри, учители, диаци. Тутори и Иконом школниј привјазани да будут Гдину Архи-Епископу и Митрополиту, по смерти же јего Свјашчењејшему Синоду Архиерејскому, или от того нарежденому Архи-Епископата Намјестнику, и под управлением Јего или их школи водјатсја дотоље, дондеже они Ревнители, сего устава возполнители, школ Рачителие, рукодержци и зашчитници будут. Ашче ли же би Архи-Епископ и Митрополит, или по нем Свјашчењејшиј Синод Архиерејскиј, или от него нарежденіј Архи-Епископата Намјестник, или Архијереј за своју персону, или Монастири, Протопопе и Свјашченици вси, или једин и њеколико их, Тутори или Иконом, от воинствених кто или Провинциалних

душеполезное сие и всему Обшчеству напредное дјело, школе и науку по пристрастију коему кромје рати и Боже сахрани! кужнија бољезни (по коеј такожде возобновити, и в первиј цвјет привести подобает) разорит, или устава сего течение воспјатит, и укратит, да разорит јего Господ, воспјатит јему вход в царствие небесное и укратит јему дни живота, а љета мучениа вјечнаго умножит, и не узрит Лица Божија развје јегда речет: Да отидут прокљатиј во огн вјечниј, уготованиј диаволу и Ангелом јего.

Сие убо за содержание многопоминаемих и учениіа уставоположение и фундус јелико Епархиа Сремска в сиље и могутству бје от средствии здје описаних, состависја на тој конец, да (јакоже дважди речесја) непресјекомо и без препјатија течет, и школи от времене на време процјетајут, раширајутсе, размножајут, и к Совершенству в примјер прочих Народов приводјатсја. А уповаем, јако и всјех прочих Епархии Гдие Архиереи, Свјатих Монастиреј Предстателие и Братства, Протопресвитери, Свјашченство, воинство, Провинциални и вси Народа и Благочестија Нашего Христијани видјашче доброе Наше намјерение, красоту Церкве, Благољепие Свјашченства, способ к возрашченију Цесарокралевскаго Интереса, ползу и Напредак Обшчества Нашего, не само сеј устав к сердцу пријати, и против всјех и всјаких навјетников рукодержати и зашчишчати, но и по примјеру сему и јелико возможному усердију от себе и Богодарованаго имјенија, или у једин крат, или на всјако љето Милостињу давати, и от иних стран накормливати будут. Јако да имена их во вјечниј, дондеже школ сих имја будет

спомен впишутсја, и в церкви школној Молебствија и жертви безкровнија, о здравии и Спасении их возносјат и возсилајутсја, и тако испросше сами себје и друг другу от Гда Бога помошч и укрепление в дјеље намјераемом, заклјучаем. В Карловцје дне десјатаго Мца Аугуста, тисјашча седм сот четиридесјат девјатаго Года.

(М. П.) Павел Ненадович с. р. Архи-Епископ и Митрополит. (М. П.) Партениј Павлович с. р. Протосингел, на всјако љето 6 дуката. (М. П.) Леонтиј Игумен Крушедолскиј с. р. Алексиј Игумен Верничкиј. (М. П.) Никанор с. р. Игумен Раковачкиј. (М. П.) Захариа с. р. Игумен Хоповскиј. (М. П.) Атанасиј Игумен Реметскиј (М. П.) Викентиј с. р. Игумен Шишатовачкиј. (М. П.) Евтимиј с. р. наместник Гергетежкиј. (М. П.) Прохор с. Игумен Беочинскиј. (М. П.) Јаков Радушевич с. р. Протопоп Нештинскиј. (М. П.) Дионисиј с. р. Игумен Бешеновачкиј. (М. П.) Стефан с. р. Јеромонах Јазачкиј (М. П.) Василиј с. р. Игумен Дивши. (М. П.) Нил с. р. Игумен Кувеждинскиј. (М. П.) Стефан с. р. Игумен Прибиноглавскиј. (М. П.) Викентиј с. р. Игумен Фенечкиј. Атанасие от Рашкович с. р. Обршчер обећава на всјако љето дванаест дуката. (М. П.) Јоан Черноевич с. р. са всими братијама моими на всако љето обешчае пет дуката од год до год. (М. П.) Јузбашич с. р. обешчавам свако љето прилагати 12 форинти. (М. П.) Михаило Соринка с. р. свакаго лета прилагати имам 12 фор. Архимандрит Пекскиј Василиј Петрович с. р. на всако љето дуката 6. (М. П.) Јоан Добрашевич с. р. Протопоп Вуковарскиј (М. П.) Стефан Пешич с. р. Протопоп Дмитровачкиј (М. П.) Андреј Јоан от Шакабент

с. р. Протопоп Иришкиј. (М. П.) Гавриjл Кирилов с. р. Протопоп Шидскиј. (М. П.) Марко Станисављевић с. р. Протопоп Сурчинскиј. (М. П.) Василиј Остоич с. р. Протопоп Земунскиј. (М. П.) Евтимиј Радосављевич с. р. Парох Карловачкиј. (М. П.) М. Проданович с. р. обрстбохмајстер на свако лето по 6 дуката обешчавам. (М. П.) Андриј Андреевич с. р. ц. кр. Пост-фелвалтер. Јаков Андреевич обешчамо на свако лето давати на школу 6 дук., шест дуката. (М. П.) Секула Виткович с. р. Обрстлајтнант обећавам на свако лето дуката 6. (М. П.) Синесиј Јеромонах с. р. Архиепископо Митрополитскиј Ексарх и С. фрушкогор. М. Провинц. објешчае на всјако љето 12 дуката и подписа у Бечу 17. Јануара 1750. (М. П.) Георгиј Попович с. р. Православниј Епископ Темишварскиј и Липовскиј, обешчаем до своее смрти на свјако љето на школу давати по сто фор. а кад Бог даст и будем у болшем Состојанију даћу и више. (М. П.) Дионисиј Новакович с. р. Православниј Епископ Будимскиј објешчавајусја повсегодно давати на карловачкују обшчују школу 6 дукатов и словом говорим шест. (М. П.) Арсениј Теофанович с. р. Епкп Костајничкиј на всјако љето по шест дукат објешчају дати ради поможенија школ обшчих в Карловцје. (М. П.) Данијл Јакшич с. р. Епкп Карлштатскиј на всјако љето по 6 дукат објешчаваемсја давати ради поможенија школ обшчих в Карловцје 1757. (М. П.) Ја Јосиф Стојанович Епкп Костајничкиј објешчајусја на всјако љето на школу обшченароднују у Карловци давати по шест дукат. (М. П.) Мојсеј Путник с. р. Епкп Бачкји објешчајусја повсегодно давати на Карловачкују обшчују школу 18 дук. в Карловцје Јулија 12. 1757. то

јест осмнадесјат дуката. (М. П.) Викентиј Јоанович с. р. Православниј Епкп Темишварскиј обешчаваем до свое смерти на всјакое љето давати на школу карловачку по једну стотину форинтиј, а кад Бог даст и будем у болшему Состојанију даћу и више. В Карл. 1. Февруар. 1759. (М. П.) Арсеније Радивоевич с. р. Епкп Пакрачкји објешчавајусја повсегодно давати на карловачкују опшчују школу 18 словом осамнаест дукатов. В Карловцје 2. Фер. 1759.

IV.

Стефан Божијеју милостију православни Архијепископ Карловачки, и всего в ц. кр. државах обрјетајушчагосја Славено-Сербскаго и Валахијскаго народа Митрополит и т. д.

Благоговјејњејшему Протопресвитеру, свјашченником, диаконом и всему причту церковному благо и племениторoдним по сану и достоинству, господам судијам, сенатором, кнезовом и кметовом, художником, руködелцем и земљеделцем, и всјакаго званија, сана и состојанија, пола же и возраста православним христијаном, в богохранимом протопресвитератје Н. обрјетајушчимсја, в Дусје свјатим чадом возљубленим, благодат, мир и милост от Бога, Отца и Спаса Нашего Исуса Христа да умножитсја.

Отеческое Јего величества Нашего всемилостивјејшаго Монарха, о просвјешченији Народа Нашего благочастија промотрение поводом бивает, сему о ползје и потребје воспитанија, на вас отсилаемому

Архипастирскому наставленију. Перва и важњејша должност родителеј јест воспитание чад. Како что су должни родители њежна чада своја кормити, о здравију и жизни ниовој старатисја, тако исто должни су, о просвјешченију разума божественим и човјеческим учением, о изображенију сердца добродјетелију нешчисја и споспјешествовати. Ову свјашчену должност налаже сам всеблаги Бог родителем, никому бо више по јестеству и природи, должност воспитанија не надлежит, нежели родитељем: њима всјаки труд, и всјака жертва, коју на воспитание чад своих возлажу, во добро, а всјако небрежение и недостаток у васпитанију, во зло, вмјењатисја будет; њима је усти Павлови божествено слово речено: „отци воспитовајте чада ваша, в наказанији и ученији Господњем“. Родители, паче всјех прочих утјеху и удоволство о добро воспитаних чад своих чувствују, видјашче чада своја јако новосажденија масличнаја окрест трапези својеја, приносјашча плоди благодјеланија. Напротив скорб и печал, живот њиов сњедава, когда виде невоспитание дјетеј своих, и пренебрежену тјем свјашченују родителску должност, себе же и чада своја времено и вјечно неблагополучних, зане на богоугодном воспитанију, благополучие времено и вјечно, особено и обшчее основасе.

Кољ много и кољ безстрашно свјашчени сеј долг родителски Нашего Народа, и Нашего благочестија људеј пренебрегаем бива, показуе ниски степен просвјешченија, в коем по болшеј части Народ Наш находисе, показују разбојничества и подобнаја безаконија, која из пренебреженаго от самих јуних љет воспитанија происходе.

Обшче бо почти у низшеј класи Народа Нашего примјечавасе, да ни дјети своја во училишче ради воспитанија посилати, ни от имјенији своих, на заведенија училишчна жертвовати тако, као други народи хошчут.

Колико у себи ово небрежение грјешно и пагубно јест, с тим болше јешче праведному отмашченију Божиему повиних себе творе, что средства и пособија ко воспитанију отеческим Јего величества Нашего всемилостивјејшаго монарха промотрением, учреждена употребљавати и ползоватисја ими небрегут.

Хотја никогда оскудјение того под Аугустјејшим домом Аустријским за Нашего Благочестија Народ небивало, особено обаче и обилњејше о том провидје отеческое сердце, ниње владјејушчаго Императора Нашего. Недавно бо благоволил Аугустјејши монарх Наш, не токмо надзиратели и управители училишч Нашего Благочестија умножити, и ради фундацији их совокупление доброхотних даровании у народа Нашего всемилостивјејше дозволити, но и ради воспитанија и приуготовленија способних учителеј и наставников јуности учредити изволил.

Аугустјејши монарх сходнаја всевисочајшему намјеренију своему заведенија в Ст. Андреи за Серби, в Арадје за Влахи, и в Пештје за Греки во области и државн својеј находјашчијасја, и за содержание тјех же учрежден всевисосајшим мановением и воведен уже јест третиј по церквам Нашим тас.

[Највиша наредба о том гласила је овако:

„Јего свјашчењејшеје Величество о лучшем воспитанији и обученији јуности греконеунитскаго вјеро-

исповједанија, о благоображенији же и благополученији народа јего благочестија, всемилостивоје попеченије имјејушче, повнегда ради точнаго сего закона школ Управленија вишаго надзиратеља и новија дистриктуалнија директори училишч уже наименова, во јеже прежде всјех произвести способнија учители, от нихже подобајушчеје јуности наставленије, и будушчеје благополучије по Височајшеј части завести школи препарандов, т. ј. приуготовљајемих за учителство, и убо во Сентандреи за славено-сербски, в старом Арадје за валахијски, во Пештје же за гречески народ воздвигнути опредјелило јест; но зане дјејствије сего благоутробнаго урежденија, к толикој сих народов ползје клањашчагосја, без иждивенија от самих Греко-неунитскаго закона људеј датисја имушчих, получити неможно, то такова јест самаја Јего свјашченејшаго Величества всевисочајшаја воља и повељеније, да сије јего всемилостивјејшеје рјешеније каждој Греко-неунитској церкви поњатију народа сходно објавитсја: да 1) за плати и пензији дистриктуалних школ директоров из доброхотних приватних људеј даровањији фундус саставитсја; а 2) за фундус ради содержанија и снабдјенија школ за препаранди, в тјејаже церквах приликоју стеченија народнаго собиратисја имушчи особеное и разлученое бљудо сије јест тас воведетсја и держитсја, народ же всевисочајшим царским именем позоветсја, да кијждо по сиље имјенија своего в предречени конец придаток свој отдаетсја, тоје и по себје разумјевше, јако објешчани и собратисја имушчи новци чрез способија негли первенствујушчија в каждом обшчествје мужи, с должним пријатија новцов начертанием даже

до возпосљедованија далших уреждении безопасно хранитсја имут.

Того ради Ваше Превозходителство, јакоже из призрјенија обшчаго блага, на всја греческаго закона људи изливаемаго, тако и из охотнаго и вјернаго јего Свјашчењејшему Величеству послушанија, всјаким образом потрудитесја, да би сија всевисочајше возна-мјеренаја дјела, јако преполезнаја, пожелаемое и обилное дјествие имјети могла.

Дано из краљевскаго Намјестническаго Совјета венгерскаго в Будимје 6. Августа 1811. торжественаго. Ко услугам готов, готовјејши Барон Јоан Медњански с. р., Јоан Латиновић с. р., Карол Рагали с. р.“]

Смотрајшче убо на толикое о Народу Нашему отеческое Јего величества старание, и всевисочајшее благоволение, коим Народ Нашего благочестија обима, должнисмо во первих всегда и непреривно с поданическоју благодарностију Богу, о продолженији жизни и благоденствији всемилостивјејшаго царја Нашего молитисја, хвалу Јему воздајушче, благодјејанија же и шчедроти Јего дјелом и словом признавати и засвидјетелствовати. Нарочно же настојашчаго дне, вонже заведенија за приуготовление учителеј отверзајутсја, и начало примају, налагаем благоговјенством и христољубијам вашим, торженственое Богу благодарение принести, и теплим молением долгија и благоденствија жизни всемилостивјејшему царју Нашему, у податељу всјех благ просити, примјером и усердием Нашим побуждаеми.

Друго јеже христољубијам вашим из усердија и должности Архипастирске совјетовати и наложити имам, јест сие, да на содержание учреждених заведенији, за

директори сирјеч и препарандов училишча, охотно, шчедро и знатнше жертвуете. Обшче је бо дјело јест Божие дјело, кто на богоугодноје дјело дает, Богу самому взаим дајет и проклат вејак, творјај дјело Божије с небрежением.

Неможет бо церков истиних синов и посљедователеј ученија Евангелскаго; неможет держава полезних членов без воспитанија имјети; на конец, ни ви, иже родителское имја носите, неможете задоволствие, утјеху и отраду имјети от чад ваших, ашче всевисочајшим Јего величества намјерением, имјением вашим споспјешествовати и о временом и вјечном благополучији их ревностно радјети небудете.

Сие Христољубијам вашим собственаго вашего и обшчаго блага ради совјетују, склоност же и охоту ко богоугодному сему дјелу вам Архипастирски усердствују, благодат и милост от Господа Бога вам желају.

Дано в Карловцје 23. Октоврија 1812.

Стефан от Стратимировић с. р.

V.

ЈОСИФ

БОЖИЈЕЈУ МИЛОСТИЈУ ПРАВОСЛАВНИ ПАТРИЈАРХ СЕРБСКИ, АРХИЕПИСКОП КАРЛОВАЧКИ И СВИЈУ НАРОДА ПРАВОСЛАВНЕ ВОСТОЧНЕ ЦЕРКВЕ У МОНАРХИЈИ АВСТРИЈСКОЈ МИТРОПОЛИТ. ЊЕГОВОГ Ц. КР. И АПОСТОЛИЧЕСКОГ ВЕЛИЧЕСТВА ДЈЕЈСТВИТЕЛНИ ТАЈНИ СОВЈЕТНИК, И Ц. КР. ПРЕИЗЈАШЧНОГ ОРДЕНА ГВОЗДЕНЕ КРУНЕ ПЕРВОГ СТЕПЕНА КАВАЉЕР.

Славном сербском народу.

Данас је пуна година дана, како је безакона рука тргла нож на невини и најдрагоцјенији живот нашега најпремилостивијега јуначкога цара и великога

војводе Франца Јосифа I.; како је обаче свесилна десница божја проклето намјерење осујетила, и драгоцјени живот премилога цара и великога војводе Нашега спасла. Данас је сваком вјерном поданику Његовом прилично, да најпре сердечну хвалу за избавленије Његово Богу возда, а по том своју ову благодарност каквим таквим добрим, полезним, и ако је могуће неумрлим дјелом засвједочи. — Што је јединственом человјеку пристојно, то је једном храбром и славном народу још пристојније и прикладније.

Онда, кад је оно безаконо покушеније збило се, тако су сва чувства наша обузета и збуњена била, да нам није могуће било, никаквом другом мисли кромје чуда и покора онога занимати се. Сад пак, кад су се течајем цјеле једне године бурни они таласи чувства' наши' утишали, можемо хладнокрвније како о ствари тако и о нашој дужности мислити, како ћемо сирјеч нашу благодарност превишњем небесном Творцу за чудесно спасеније Нашега премилостивога младога Господара као вјеран, храбар и привержен народ и пред Богом и пред царем и пред нашим милим потомством јасно и дјејствително засвједочити.

Вјеруј ми славни народе, да је ова мисао по превосходству дух мој цјеле ове године занимала; јер ништа на овом бјелом свету нема, што ми тако на сердцу лежи, као твоја чест, твоја слава, твоје благостојаније и твој напредак у свему, што је честно, богоугодно и славно.

Данас ево по свершетку пуне године от онога несчастнога дана, излазим пред тебе, славни народе, са мојим мислима, молећи преблагога и свемогућега Бога, да

им и твоје уши и твоје сердце отверзе, да се оне у њему угњезде, сагрију, и у пламени огањ букну, на ком ћѐ се наша мила младеж и наше све сербско потомство грејати, крјепити, и теби данашњем нараштају, неувене вјенце славе на све вјекове плести, Бога и цара, под кога силним штитом народ сербски до праве своје свјести је дошао, и дивно дјело произвео, от рода в род славити и величати!

Нема народа на земљи, који је без наука и просвјешченија до икакве важности, а камоли до славе и политичног значаја дошао; и ако је који суровом мишицом многобројни ратобораца на неки степен силе и попео се, није се могао на њем одержати; јер су га други и числом и наравном снагом много слабији, обаче просвјешчени без великог напрезања сурвали и далеко надкрилили. Свједочи то сва свију вјекова и свију народа повјестница; свједоче сви познати на лицу земље данас живушчи народи. Ово је такова божја истина, о којој се ни један просвјешчени человјек не сумња. Који народ за просвјешченије своје не мари, или толико о њему не ради, колико би радити могао, он ништа друго није него аргатин работам другије просвјешченије народâ, и остати ће до вјека, или барем дотле, док се не освјести. Он сирома тумара по мраку, и лупа главом час о један, час о други зид. Он је сљеп код здрави очију; јер га обузима тама незнања и невјежества; јер га не озарјава свјетлост просвјешченија. Он је подобан сљепцу, кога други окат води, и само онуд иде, куда онај хоће, и само оно ради, што вођа његов хоће.

У овом жалосном стању налази се још и данас скоро сав сербски народ — народ, кога је Бог пре-

благи са свима душевним способностима тако богато снабдјео, обдарио и украсио, да је једва који други народ на лицу земном тако обдарен и украшен. Просвјешченије народа сербскога тако је мало, слабо и нејако прама просвјешченију других европејских народа, као мало, новорођено дете прама највећег исполина. —

Не питај ме, мили народе, за што је то тако? Томе су многе причине, којих ни полак ти не могу казати; а да ти их и кажем, није користи; само би непријатна чуства у теби пробудио. Толико само могу, а и треба, да ти кажем, — да се сâм за своје просвјешченије постараш, ако не ћеш до вјека у мраку да робујеш, из броја европејских народа збрисан да будеш, и мало по мало са свим да ишчезнеш.

Просвјешченије никакав народ постигнути не може без училишча разнога рода, малих, средњих и великих. Мала училишча су школе почетне по селима и варошима за малу дјецу до 8, најдаље до 10 година. Средња училишча су тако зване вешчествене школе (Real-Schulen) за већу децу от 8, 10—13 годинâ, као приуготовалне школе за занате и трговине, икономију и художество; мање и веће гимназије за младеж, која се за високе науке приуготовљава. — Велика су училишча она, у којима се високе науке као: богословија, философија, правдословије, љекарске разне науке опширно и у цјелом совершенству предају, и из којих ученици за сва државна, церковна и гражданска относителна званија совершено приуготовљени и изображени излазе. Ова велика училишча у обштем животу називају се свеучилишча (Universität).

Полак народа сербскога у ц. кр. аустријским државама нема скоро никакве народње школе за никакву струку људскога изображенија! — Друга половина има тобож' почетне мале школе, које су обаче још далеко от онога степена совершенства, на ком би бити имале! Средњих училишча немаш народе мој никакви кромје двију мали гимназија, у Карловци и у Новом Саду! — От свеучилишча каквог народнога ни трага ни гласа!

Питам те, народе мили, је ли то добро? је ли то красно? је ли то тебе достојно? — Ја се тврдо надам, да ћеш при питању овом дубоко уздануги, и да ћеш као једним устма ускликнути: „Та нити је добро, нити красно, нити је наше ни наши храбри праотаца славе достојно!" Сад погледај на народе, с којима ти у благословеној Аустрији заједно живиш, пак ћеш наћи, да Њемци у Бечу и Инсбруку; Словени — Крајњци, Штајерци, Корушци у Градцу; Моравци у Брну; Чеси у Прагу; Пољаци у Кракови и Лвову; Мађари у Пешти имају своја свеучилишча, у којима младеж своју изображавају. Ми смо сами на широком Аустрије пољу, који народни свеучишча, народњега изображенија не имамо, него терпимо да младеж наша од немила до недрага тумара, док жеђ своју за просвјешченијем с грдним трошком и двоструком муком како-тако угаси.

Ово је ружна наша љага, народе мили, што се већ давно њесмо старали, и из свију наши сила упели, да младежи нашој совершено народње изображеније у нашем народњем барем једном свеучилишчу прибавимо и установимо. Ово је највећа наша оскудица, која у народни живац засјеца, и која народу нашем моралном смерти грози, ако се скоро не освјестимо, и њу у па-

клене дубљине от нас не проженемо. — Хоћеш ли, народе мој, срамотну љагу ову и даље да терпиш? Хоћеш ли да дјеца, унуци и праунуци твоји код здрави очију до вјека сљепа остану? Хоћеш ли, да до вјека са туђе воћке плод беру? Хоћеш ли, да други за те мисли, да други на умном пољу за те ради и за те се зноји, а ти да подобно трутини готов мед без труда уживаш? — Вјеруј ми, буде ти као и труту: изчезнути ћеш из кошнице „и погибнет памјат твоја со шумом."

Рећи ће може бити ткогод, да је ово приговор једном цјелом храбром народу. — Ја не ћу о том с ником да се прем и правдам, него велим, да праведан приговор никога увредити не може, него да на исправленије онога служи, кому се чини, и да онај весма грјеши, који приговорити кому што има и може, а то не учини; да, ово и јест и није приговор. Јест, али не теби, мили народе, него свима, који се њесу ништа или весма мало за просвјешченије своји потомака старали, него су изгледали да им то нетко други учини. — Да су наши праотци от патриарха Арсенија III. до наши временâ потребу народних училишча увиђали, и такова имати желили, свједоче то већ от сто година овамо дјејанија (акта) народни сабора; но оскудјевала им је *тврда, постојана и дјејателна воља*, без које и најбоље жеље и пројекти ништа не вреде. — Не приговарам ја теби, народе мој, што жеље оне наши отаца нису у биће ступиле; него се јако бојим да ни ја ни ти још страшнијега приговора ни клетве от нашега потомства никако избећи не ћемо, ако и ми руке скерстимо и дјела се вруће не латимо!!! — Нами се не ће и не може опростити; јер ми потребу просвјешченија

совершено јасно и много јасније него наши предци увиђамо. — Да су наши предци тако живо и јасно, као ми потребу просвјешченија и ползу високи наука увиђали, били би и они нешто више него што су учинили. „Раб вједи вољу Господа својего, и не сотвориви тако, бијен будет много“, вели света божја истина! Дакле не само приговора и клетве от потомства, него и грознога наказанија от Творца небеснога имамо бојати се, ако пренебрегнемо урадити оно, от чега наше биће, наш морални живот, наше спасеније и наша слава зависи.

Ја сам рад колико сваки приговор, толико и грозну ону казн, која за небреженије народњега просвјешченија без сумње сљедовати мора, избјећи. И зато намјеравам све оно у овом предмету чинити, што ми је могуће, и што ми год дужност моја као твога пастиреначалника предписује. Перво намјеравам на ту спасителну народњу цјел дати толико, колико год ми возможно буде, и давати ћу дотље док жив будем. — Друго: за најглавнију точку моје дужности почитујем, позвати сав сербски народ, велможе, благородство, свјашченство, војнике, монастире, обшчества, граждане, купце, занатлије, земљеђелце, једном речи свакога Сербина и Сербкињу, да на ову високу и велику народну цјел, т. ј. на заведеније народњега **Свеучилишча** онолико, колико највише може, приложи и давати завјешча. Сваки Сербин треба да на ово **своје заведеније** што више може даде; сваки и најмањи прилог примљен буде с благодарности и благословом и нашим и нашега потомства, и записан у љетопис сербску — за вјечни спомен.

Са̂м један Серблин није кадар никакво вѐлико дјело произвести, — али сви Серблји, — кад им је *тврда и непоколебима воља* — много и много могу учинити!! Кап капи помаже. Из капи бивају цурци, поточићи, рјеке, рјечине, језера, мора, океан —. Не даје добра него многа овчица доста млека. Кад би сви Серблји и Сербкиње моје мисли и крјепке воље били, брзо би Сербско Свеучилишче било. Родитељи који дјецу имају, дужни су по превосходству за изображеније и просвјешченије свога потомства докле су год живи, а и по својој смрти старати се. Који дјеце не имају, дужни су то исто својој браћи и своме роду чинити, и оваке љепе задужбине правити, да им име у књизи живота вјечно уписано остане, да их род сербски вјечно спомиње и благосиља! — Име Путниково, Стратимировићево, Божићево, Груићево, Сабовљево, Вуковићево, Гвозденчевићево, Текелино, Палик-Учевни, Васиљковићево, Сервицкога и други основатеља Гимназије Карловачке и Новосадске, Карловачког благодејанија, за учећу се младеж сербску разни штипендија, остати ће у живој успомени код благодарнога сербскаго рода, докле год једнога Сербчета на свету буде.

Браћо Серблји! Кога је Бог са земаљским благом обдарио, подај што више можеш на основаније народњега Свеучилишча! Вјерујте ми, боље је тамо дати, него потрошну сину оставити. Кому је Бог имања што, а није порода даровао, остави и завјешчај то на народње Свеучилишче, и на изображеније добре и ваљане Сербчади! Вјеруј ми, даље ће се чути, него да оставиш смијућим се сродником. Што се на ово дјело народње даде, пропасти никако не може, кад напротив

један неваљао насљедник проћерда за мало времена све, што су три четири трудољубива нараштаја знојем својим стекла. При прављењу посљедњега завјешчаја (Тестамента) ником криво нећеш учинити, ако поред други закони Твоји насљедника̂, народње сербско свеучилишче у некој части Твога имјенија насљедником Твојим сотвориш!! — Овим само начином нарастле су код наши просвјешчени сосједа толика силна заведенија! Ја чисто не могу си представити, колика би то фундација нашега народњега Свеучилишча само за 20 година била, кад би сваки Сербљин и свака Сербкиња само деветдесет-девету част от онога што у гроб понети не може на Свеучилишче наше, на просвјешченије свога потомства и свога Народа завјешчали и оставили. Сваки би тим свјећу до неба себи упалити могао, и био би прави Светитељ — јер Просвјетитељ — Рода свога!!! —

Сад мили мој Народе! да се споменемо мало о начину, којим ћемо најлакше и најскорије до главнице (Капитала) дојти, која нам је за наше Свеучилишче потребна.

1-во Треба да се свако сербско обшчество договори, да ће сваки домаћин и домаћица на ово наше народње заведеније, који више, који мање, онолико дати, колико може од свакога свога плода, што му на њиви његовој расте, на примјер: Сесионаш 1 мјеров пожунски жита; 1 мјеров кукуруза, 1 мјеров јечма, 1 мјеров зоби. Од своје марве да даде по 1 вола или краву, или јуне или барем 1 теле. Газдарица по 1 пар ћурака, 1 пар гусака, 1 пар кокошију или пилића, друге жене дјевојке нека даду по 1 пар кошуља, или

барем по 1 пар убруса (пешкира). — Који полу сесије имају, нека даду у полак толико; који четверт сесије имају, нека даду четверту част толико. Притјажатељи винограда и воћари нека даду от мотике по 2 оке чиста маста или вина, от котла шљива по полић (пол сатлика) шљивовице. — Господари терговци, који у сваком обшчеполезном народњем и церковном дјелу свагда предњаче, најбоље ће сами себе таксирати, и ја сам увјерен, да ће и у овом народњем дјелу своје велико родољубије засвједочити. — Мајстори и запатлије нека жертвују овамо своју заслугу двају или трију дâна; Серблъи надничари барем једну надницу.

2-го Кад се свако обшчество договори колико ће прва, колико друга, колико трећа и четврта класа дати, дужност ће бити отбора церковнаго обшчества одма списак свију житеља по класама и по приложеном образцу сачинити, и дарове свакаго у своју рубрику уписати. Кад је то учињено, нека буде дужност истога отбора дан опредјелити, и преко церквењака сваком домаћину казати дати, да свој дар онамо, гди отбор отреди, донесе и на признаницу преда.

3-ће Како сви прилози сабрани буду, отбор ће дан лицитације отредити, и средством који новина свјету на знање дати, дражбу держати, и тако све за готове новце продати.

4-то Почем је све продано и новци примљени, отбор ће отредити из средине своје два члана, који ће новце заједно са оригиналним протоколом от свега отбора потписаним и церковним печатом утвержденим (от кога протокола може отбор један равногласни препис за вјечни спомен у церковној архити задержати)

дотичном протопрезвитеру отнести и на квиту предати.

5-то Протопрезвитер почем от свију њему подручни обшчества новце са оригиналним протоколом прими, начинити ће свију списак и без отлагања такови с новцима и протоколи својему Г. Дијецезану отнести и на квиту предати.

6-то Господа Епископи имати ће доброту поднешене им от протопрезвитера своји, списке, протоколе и новце на признаницу примити и управитељству народни заведенија (фондова) све списке, протоколе и новце путем и начином, који се њима најбоље свиди, доставити.

7-мо Єва обшчества треба себи за закон да положе, да сваки домаћин у последњем свом завјешчанију на народње Свеучилишче неку част свога имјенија оставити има. Во обшче добро и красно би било, да сваки Серблин тај закон себи сâм положи, и завјешчаније своје (Тестамент) још кад је при најбољем здрављу и крјепости напише или написати даде.

У овом обозренију Сербства нисмо још све чинове нашега Народа споменули, а то су: а) Наши велможе, земљедержци и Благородство. б) Наши Генерали, Штабс — и Офицјери. в) Наши политични и судејски чиновници, наши сви учени и књижевни људи и художественици. г) Наши Епископи и свјашченство. д) Наши монастирци.

а) И по воспитанију и по просвјешченију и по материјалној снази перво у народу мјесто занимају наши велможе, земљедержци и Благородство. Они су цвјет, дика и узор Народа. Видећи што су Дмитар

Анастасијевић, Сава Вуковић, Сава Текелија, Марко Сервицки, и Јоан Палик-Учевни Роду своме учинили, не смјем се сумњати, да ће они у овој живца народњега тичућој се ствари нама свима красним узором и прилози њиови најпретежнији бити.

б) Што се наши Генерала, Штабс — и Офицјера тиче, који Народу нашему на бојном пољу вјенце славе плету, и за свога Цара и Отечество крв проливају, и који сви колицп само от своје плате живу, по правди ништа искати не можемо, судим да би се увређени нашли, кад их не би понудили, да се и они у ово народње коло ухвате, и своју лепту на олтар народњега просвјешченија метну.

в) Наши чиновници, наши учени и књижевни људи, који најбоље знаду и чувствују шта народу треба, шта му оскудјева, и у чему се његов живац, бића и будућност састоји, који на хладно подупирање књижества највише вичу, мислим да ће ову прилику, за обезбједити просвјешченије Рода свога, објеручки зграбити, и да ће нам примјером својим показати, како се род свој љуби. Они ће без сумње на изложену цјел све што могу и не могу дати, и сваки у свом кругу из петни жила радити, да прилози испадну богати или за намјеренија наше довољни. — Hic Rhodus, hic salta.

г) Архиреји Бога вишњаго, и Јереји по чину Мелхиседекову!! Вјеми что нам дјелати подобајет: „*Творити же и учити*". И сами на воздвиженије народњега Свеучилишча *дати и давати*, и на све членове богоданога нам стада благовремено и безвремено дјејствовати, да и они што више могу *даду и давају*. — Приходско Свјашченство, које је у непресјечном и

непосредственом сообрашченију с Народом, и коме просвјешченије и воспитаније највише на серцу лежати мора, треба да у овом послу своју ревност, своје родољубије и своју ваљаност покаже. „Имјејај уши слишати, да слишит!!!“ —

Ово је најбољи и најудеснији начин до народњега Свеучилишча најскорије дојти, ако ме сви Сербљи чују и — послушају.

Сад да видимо мили Сербски Народе! што нам за народње наше просвјешченије треба; из кога изјасненија јасно ће бити, на што ћеш жертве Твоје давати, и колике оне бити морају, ако хоћеш цјел твоју да постигнеш, и с другим просвјешченим Народма колико толико да се успоредиш. — Немој очекивати да Ти на крајцару от свега рачун дам; него за сад задовољи се с главним само чертама, које ћу из главнога начертанија (плана) извући, да се у ствари лакше најти можеш. Увјерен при том буди, да макар колико даш, превећ дати не ћеш; да ће се с Твојом жертвом, као са највећом светињом поступати; јер ако што и преостане, изгубљено бити неће, него ће се за друге Твоје потребе употребити.

Најперво, што нам је нужно јест једно велико огромно зданије, или два, три или четири мања, у која свеучилишче наше смјестити можемо. Свеучилишче наше треба мјеста за мали Гимназиум: 4 велике собе, у којој свакој барем по 100 ученика сједити може; за велики Гимназиум друге 4 собе свака на 100—120 ученика; за факултет богословски 4 велике собе за 50 људи свака; за факултет философски 4 такове собе; за факултет правдословски 6 велики

соба; за факултет лѣскарски требати ћемо и до 10 такови соба; за два теченија учитељска, у којима младићи приправљати се буду за званије нормални учитеља требамо 2 велике собе; тако исто 2 собе за оне, који ће се приуготовљати за учитеље реални школа; а 2 за учитељке женске младежи. Требамо даље 2 велике собе за предавање рисовања (Zeichenkunst).

Све ове собе требају само за предавање различити наука. За практично предавање наука потребне су збирке различни алата, модела, махина, књига, јестествени образаца руда, растенија, животиња, анатомически и хемически приправа; све то под именом Библиотеке, физическога Музеума, јестественога, анатомическога и хемическога кабинета. За све ово треба нам 15—20 велики соба, или са̂ла̂.

Кромје овога треба нам једна велика палача (са̂ла) за полагање Доктората и друге академическе и народне свечаности; требају обиталишча за управитеља Свеучилишча, за управитеља музеума, за библиотекара, за префекта Дома, за мање дома чуваре и слуге.

Ја мислим да нејма ни једног просвјешченог Сербљина, који не жели, да са нашим Свеучилишчем буде скопчана народња и церковна књигопечатња с њеним осталим струкама. Овај је предмет тако важан, да се без њега ни крочити не можемо. Он нам је нуждан пренуждан, али ће бити и користан; јер ће нам велику част расхода покривати. — Наша печатња требати ће више велики соба, са̂ла̂ и мага̂за̂; а требати ће и обиталишча за Директора, фактора и счетоводитеља и друге особе. Са печатњом скопчана бити ће продаја књижевна; и она ће требати неколике собе. Није наше

намјереније печатњу, као што је државна печатња у Бечу или Хазина у Прагу, но само таку подигнути, у којој ће се *све Сербске*, и церковне наше, а и туђе за нашу потребу књиге с мањим трошком него игди на другом мјесту печатати и за мању цјену него игди продавати. Перва такове печатње Инштрукција треба барем 12 до 15.000 фор. К. М.

Сад мили мој Роде и Народе! долазим на онај велеважни предмет, који је от близу сто година у вопросу, и који је више архијерејски синода и народњи сабора занимао, а и на мађарској Диети љета 184¾. претресан био. Тај предмет јест: Главно Сјеменишче (Seminarium) за воспитаније и изображеније нашега Свјашченства. Ово васпитаније и изображеније свјашченства изискује више вниманија, него икакво друго; јер свјашченство по глаголу Господњу мора бити „свјет миру, сол земљи“, мора бити зерцало мудрости, честности, благости, милосердија, љубови, цјеломудрија, смиренија, снисхожденија, благоговјејнства, страха божија; једном речи зерцало и узор сваке добродјетели, мора бити у совершеном смислу церковни човек, учитељ слова божија, врач слабости человјеческије, совјетник недоумјевајушчих, отац сиротам и удовицам, заступник слабим, вожд и пастир добри стада Христова.

Ја би сердцем и душом желио, да свака наша Епархија има совершено уреждено сјеменишче, у ком би се будушчи пастири и духовни учитељи народа церковно васпитавати могли. Но будући да смо још весма слаби, да толико (8) сјеменишча сад одма и на једанпут створимо: то мислим, да је здравом разуму сходно, да у средоточију церкве и народа засад једно

средоточно и главно сјеменишче буде, у ком ће се от сваке Епархије по неколико младића у духу церкве за учитељска, богословска и друга виша церковна званија достаточно и цјели сходно воспитавати и изображавати; а у осталим Епархијама да још за неко време обстану данашња богословска училишча.

Средоточно сјеменишче мора основано бити за Архидијецезу Сремску, за Дијецезу бачку и будимску. Архидијецеза сремска треба сваке године 8—10 совершени клирика; Дијецеза бачка треба 4—5, будимска 2—3, то чине за 4 године

из Архидијецезе	32—40
„ бачке	16—20
„ будимске	8—12
Карловачка нека шаље овамо сваке године по 3	12
Пакрачка по 2	8
Арадска по 4	16
Вршачка по 4	16
Темишварска по 5	20
совокупно	144

Више от 12 младића не може у једној соби спавати; треба нам дакле 12 велики спаваћи соба. Треба једна велика трапезарија за 150 људи; треба велика кухиња за јела, а друга за прање кошуља; треба више велики кљети и магâзâ за оставу сљедни ствари, као за маст, за јелеј, сол, брашно, вариво и проча; подруми за купус, крумпир и зелен. Треба у истом зданију да је пекарница, да је обиталишче за 2 кувара, за пекара, за прању, за 4 слушкиње, за 4 до 6 мушки слугу.

За управитеља Сјеменишча, који би вишег степена церковног и већег изображенија особа бити

морао, требају барем 3 собе; за подуправитеља 2 собе; за иконома такожде 2 собе; а 1 за њиове служитеље. Учитељи сви, који ће бити чина монашескога, треба да живу и пребивају са својим ученицима, слједователно мора сваки имати своје 2 собе. Учитеља мора бити најмање 6, слједователно 12 соба. Осим тога требају нам 4 различите собе за болне; треба нам у истом зданију церква или пространа капела, у којој ће се повседневно богослуженије совершавати. Недјељом и празником ити ће богословци у церкву с прочим Христијани.

Зданије свеучилишчно состојати се дакле мора из 150 комада палача, соба, камара, кухиња, магâзâ, подрума. Ово огромно зданије стати ће најмање 200.000 фор. Банк-валуте. Внутрени намјешчај (Einrichtung, Meublirung) скамије, катедре учитељске, ормани, столови, столице, клупе, постеље, трапезке, кухинске, подрумске ствари и проч. појести ће најмање 20.000 ф. К. М. Намјешчај печатње 20.000 ф. Намјешчај физически, хемически и љекарски справа (апарата) може се узети, да нам не ће бити доста потрошити 50.000 ф., у свему дакле, што се издати и уложити мора, износи од прилике 290.000 ф. велим двјеста деведесет тисућа фор. добра новца.

Сад да видимо колико нам треба трошка на сваку годину?

Велика Гимназија има 11 учитеља и Директора. Сваки учитељ не може за мање от 600 фор. и 6 хвати дерва служити; то чини плате . . . . 6.600 ф.

дрва 66 хвати по 10 фор.	660 „
Управитељу плате	800 „
дрва 10 хвати	100 „
свега	8.160 ф.

Овоме отговара главница от 164.000 ф. К. М.

Факултет богословски треба да има управитеља, подуправитеља и 6 учитеља. Сва ова лица јесу чина монашескога, и дужни ће бити живити у Сјеменишту; сљедователно имати ће тамо и они и њиови служитељи обиталишче и препитаније. Плате дакле њиове бити ће по 800 ф. учитељима, чине . . . . . 4.800 ф.

управитељу	1.000 „
подуправитељу	900 „
Свега на годину	6.700 ф.

За оваки интерес имати моћи, треба капитал от 134.000 ф.

Фалуктет философически имати ће 11 професора философије и 4 учитеља. Плата первије бити ће перви 10 година по 1000 ф., по том ће ступити у плату от 1.200 ф.; другије бити ће первије 10 година по 600 ф., по том пак по 800 о., које чини у первим годинама 13.400 ф., а по том 16.400 ф., чему отговарају относителни капитали от 268.000 ф. и 328.000 ф.

Уз философически факултет иде и ботанически верт (башча), у којој мора бити дом за професора Ботаникe, за башчована и 3 слуге; и једна сала за слишатеље. Плата за башчована износити ће на годину 300 ф. а слугу 300 ф. заједно 600 ф., чему одговара капитал от 12.000 ф. Сав капитал, који ће нам за философически факултет требати, износи дакле 340.000 ф.

Факултет правдословски имати мора најмање 10 учитеља. И овима треба дати плату као и философическима, које ће све износити 10—12.000 ф. дакле треба капитал от 200—240.000 ф.

Љекарски факултет је најјачи и мора имати 20 професора и барем 6 други помошчника, који се Доценти зову. Ове феле факултет нејма само у Бечу, Прагу, Пешти, Падуи и у Павији у нашој монархији; а и не могу удобно бити само у онаковим градовима, гди су велике болнице. Ми ћемо за сад гледати да имамо онаки љекарски факултет, као што је у Градцу, Брну, Кракови, Лвову, Солиграду от 10 професора, који ће за перви 10 година плаћани бити са 1000 ф., а по том са 1.200 ф., у свему 12.000 ф., чему отговара капитал от 240.000 ф. К. М.

Кромје свију ови учени заведенија требамо педагогическо заведеније, у ком ће се изображавати учитељи нормални, реални и женски школа. У овом заведенију требати ће најмање 8 учитеља: 2 за нормалне, 3 за реалне, 2 за женске учитеље и учитељке, 1 учитељка за женске послове и 1 катихет. Ови сви учитељи имају равну плату са гимназијалним учитељима по 600 ф., само најстарији от њи, који ће и званије управитеља имати, прима 800 ф. годишње; дакле 7 по 600 ф. чини 4.200 ф. а један по 800 ф. чине свега трошка на годину 5000 ф., дакле нам треба за тај посао 100.000 ф.

Сад да видимо, шта нам треба за содержаније Сјеменишча и дома свеучилишчнога?

1. Треба један стројитељ дома са годишњом платом от	300	ф.
2. Један иконом с платом	200	„
3. Два кувара с платом от 200	400	„
4. Један мјешаја хљебски	200	„
5. Један његов калфа	120	„

6. Једна праља	200	ф.
7. Две њене помоћнице свака по 100 . .	200	„
8. Два трапезара по 100	200	„
9. Четири домовна служитеља (Hausknechte) сваки по 80	320	„
10. Два пећара, који ће пећи ложити чрез 6 мјесеци, сваки 8 ф, на мјесец, чини .	96	„
11. Двје слушкиње у кухињи по 6 ф. на мјесец	144	„
Свега	2.380	ф.

које отговара капиталу от 47.600 ф.

Сад још имамо да изложимо, што ће требати на годину трошка на препитаније богословскије настојатеља, богословски учитеља, слишатеља и другога персонала.

На храни ће бити:

1. Управитељ сјеменишча.
2. Подуправитељ „
3. 6 богословски учитеља.
4. Иконом.

Ова лица треба да имају отмјенију трапезу и узимам на сваку главу годишње 240 фор., чини свега на годину 2.160 ф.

5. 144 ученика богословије.
6. 2 кувара.
7. 2 мјешаје.
8. 2 трапезара.
9. 9 собни служитеља.
10. 4 домовна служитеља.
11. 2 слушкиње.

Свега совокупно 165 душа, по 140 ф.,

на годину чини	23.100 ф.
к тому оне горње	2.160 „
чини припитаније трошка	25.260 ф.

који одговара капиталу 505.200 ф.

Сад нам још остаје брига за одјеније клирика, које свјашченическо от друге године бити мора и једанпут начињено за све три године служити мора. Дакле сваке године мора се направити 36 пари хаљина по 60 ф., које чини за све 2160 ф., чему отговара капитал от 43.200 ф. Овај капитал с оним за препитаније от 505.200 ф. совокупљен износи 548.400 ф. К. М.

Треба нам дакле за наше Свеучилишче да имамо

1.	за уложити у зданије	200.000 ф.
2.	„ „ у намјештај (Einrichtung)	90.000 „
3.	„ плаћати учитеље гимназијалне	164.000 „
4.	„ „ „ богословске	164.000 „
5.	„ „ „ философическе	340.000 „
6.	„ „ „ правдословске	240.000 „
7.	„ „ „ љекарске .	240.000 „
8.	„ „ чиновнике и слуге .	47.000 „
9.	„ трошкове сјеменишча . . .	548.400 „
10.	„ педагогију	100.000 „
	Сва дакле потреба састоји се у	2,134.400 ф.

Сад да видимо, шта имамо, и колико ће нам још требати, да свеучилишче наше цвјетати видимо?

1. Карловачки житељ и гражданин Димитриј Анастасијевић наговорен Архиепископом и Митрополитом Стефаном Стратимировићем блажене памети, положио је основ славној негда карловачкој Гимназији, и приложио на ту спасителну цјел 20.000 ф. Овим славним

примјером и наставленијем истога свога архипастира, побуждени прочи граждани карловачки приложили су к оном капиталу по силама свога имјенија још 19.100 ф. Первобитни капитал карловачке Гимназије био је 39.100 ф. сребра. У љету 1811. спао је он кроз промјену новца на мање од третине. Но великом штедњом, ревностним гимназијални куратора за новим прилозима настојањем, умножен је до тога, да је Гимназиум наш с концем 31. октоврија 1853. имао у капиталу 45.665 ф. К. М., поред гимназијалног зданија десно и лево 6 кућа и 96 мотика винограда. После Димитрија Анастасијевића приложила је овдашња гражданка удовица Марија Ђорђевић све своје имјеније, које је с первим својим мужем Петром Поповићем стекла от 5000 ф. Њеном љепом примеру сљедовала је удова Госпожа капетаница Марија Јоановић, у вредности от 1000 ф. К. М. За овима сљедује фундација Петра Шутара от 400 ф. К. М. Чини дакле основаније сами Карловчана с кућама и виноградма заједно по најлакшој ових цјени 62.408 ф. 24 кр. — Ово је не више него стотињак карловчана учинило. Друго је скоро све пука сиротиња, која от наднице живи; а число цјелога карловачког сербског обшчества не износи више от 2.170 душа! — Заиста славно и сваке хвале и подраженија достојно Родољубије!!!

Благородни Сербљин Г. Јоан Палик-Учевни оставио је у свом последњем завјешчанију 4000 ф. сребра на исти наш Гимназиум. У покрету сербскога Народа оне и посљедујушче године чинио је наш Гимназиум са својим кућама велику службу и Државв и Народу, и претерпио је велике штете, јер у њему и у

принадлежећим кућама смјештена је била храна, одјећа за војску, пећи за хљеб војнички, барут и танета, печатња и већа част народни канцеларија; — слѣдователно куће гимназијалне за цјело оно време нису ни крајцаре користи доносиле; намјештај сав или је порушен, или развучен. Из призренија на толике штете, ја сам за добро судио, от сакупљене за сербски Народ милостиње Гимназиуму нашем 10.000 ф. отредити, који су већ и на лихву издани. Има дакле Гимназиум наш данас у Банк-валути 55.665 ф. 24 кр., шест кућа и 96 мотика винограда. Простор на ком Гимназиум и ови око њега 6 домова леже, сачињава место, на ком наше Свеучилиште и Сјемениште, ако Бог да, зидати треба. Имамо дакле прилично пространо мјесто за наше Свеучилиште.

2. Имамо клирикални завод (фонд) који данас има 871.089 ф. и баца камате 43.550 ф. К. М. Овај завод, као и онај под числом 3, постао је понајвише из имјенија блаженопочивши Патријарха, Архиепископа и Епископа, као и из прихода Митрополије и други Епархија за време упражњених Архијерејских столица. Из рачуна у патријаршеској архиви сачувани видјети се може, колико је из које Епархије у своје време у ова два завода ушло.

От овога завода обдержавати се морају богословска епархијална заведенија: Арадско, Вершачко, Горњо-Карловачко, Пакрачко и Темишварско. — Издержавање ови 5 заведенија потребује на годину 8450 ф. К. М., којој суми отговара главно от 169.000 ф., остаје дакле на расположеније за свеучилиште а нарочито за сјемениште и факултет богословски главно от 702.089 ф. које даје на годину користи 35.104 ф.

3. Неприкосновени народни завод, који износи 563.247 ф. и баца камате на лето 26.952 ф. К. М.; от које плаћају се фишкали и биљежници слабије снабдевени с приходом Епархија горњо-карловачке, пакрачке и будимске са 405 ф. годишње. У име всевисочајше укинути синкелиски такса примам ја из касе народњега овога завода . . . . . . 450 ф.

Карловачки Епископ		1500 „
Пакрачки „		1300 „
Будимски „		1200 „
Арадски „		400 „
	које износи	4.850 ф.

Овим двама трошковом отговара главно от 105,100 ф. К. М. — Преостаје дакле главно от 458,148 ф., које носи лихве на годину 21,697 ф. К. М. с којом се на Свеучилишче располагати би могло, ако Његово ц. кр. и Апостолическо Величество најблагоутробније на то саизволи.

4. Завод Благодјејанија блажене памети Архиепископом и Митрополитом Стефаном Стратимировићем основани, кога главно износи данас 49,840 ф. и даје користи на годину скоро 2,500 ф. К. М., која се на 30 сиротинске превосходно учеће се дјеце троши. Половина овога прихода могла би се пренети на Сјеменишче, а друга половина остала би за другу учећу се сиротињску младеж.

5. Завод блажене памети Саве Текелије, кога Матица Сербска руководи. Колики је овај завод мени је непознато. Но судећи по његовом завјешчанију (тестаменту) и по оном што је мени и другима за живота казивао, да ће све своје имјеније на три части

раздјелити, и сва три народња чина Свјашченически, милитарски и гражданскі једнако участнике учинити, и дјејствително на воспитаније милитарски синова у ц. кр. инжињирској Академији 100,000 ф. управитељству народни завода још живом руком предао; морао би завод његов у матичиним рукама сушчи барем 200,000 ф. К. М. износити.

6. Завод педагогически у Пешти под управом Депутације, којој је предсједатељ народни нормални училишча верховни Надзиратељ (Инспектор).

Овдје примјетити имам, да заводи под числом 2-им 3-им и 6-им јесу нам обшчи са браћом нашом по вјери Романма, и да се не могу искључително само на наше народње потребе употребити. — Хоће ли православна Браћа наша Романи у нашем Свеучилишчу синове своје воспитавати, то ћемо ми и оно, што је искључително наше, братски све с њима дјелити. Хоће ли пак и они собствено народње Свеучилишче да оснују, то мислим не ће ни један правдољубиви Серблјин порећи, да се годишњи приходи от ова три завода по размјерију њиови принесака с њима дјели и на њини синова народно васпитаније употребљују.

Ако дакле браћа наша Романи не буду хотјели с нама заједно, своје синове васпитавати, онда ће наше народно имјеније от прилике овако стојати:

1. Имамо довољно мјесто за наше Свеучилишче.

2. Завод карловачког Гимназиума от 54,415 ф. 24 кр., који даје прихода на годину 2,820 ф. 45 кр.

3. Две третине прихода от завода клирикалнога износе годишње 23,402 ф. 40 кр.

4. Две третине прихода от народњега неприкосновенога завода износе годишње 14,465 ф. 20 кр

5. Завод Благодјејанија има с малим 50,000 ф. и носи лихве годишње 2,500 ф.

6. Завод Текелин носи годишње барем 10,000 ф.

7. Две третине завода педагогическога износити ће годишње барем 6,000 ф.

Имамо дакле свега годишњега прихода 59,188 ф. 45 кр. К. М. и докле Свеучилишче готово и конечно заведено буде, можемо salvo errore calculi рачунати, да имамо годишње 60,000 ф. К. М. прихода. Овом приходу отговара главно от 1,200,000 ф.; а треба нам по горе изложеном рачуну 2,134,000 ф. Фали нам дакле за покрити све потребе нашега Свеучилишча 934,000 ф. или округлим бројем 1,000,000 ф. Овај новац ако у једном, у два, у три и четири љета сможемо, благо Нами, благо нашему потомству!

Господо! Отци! Матере! Браћо! Сестре! Синови! Дшчери! Сербски Народе!!! — У овом броју лежи наше спасеније и от пропасти избављеније. — Ако ово сможемо *благо* велим *Нами*, благо нашим Синовом и Унуком и цјелом нашему потомству!!! Ово ће нам вјечни непоколебими спомен, монумент бити. У овом лежи сва наша слава и дика. Цјело наше потомство ће нас благосиљати и превозносити от рода в род. Повјестница ће далеким потомком нашим приповједати: „Ово су Сербљи, Праотци Ваши, у почетку друге половине 19-га вјека из гореће љубови к Своме младом јуначком Цару и Великом Војводи, посље силни своји за содержаније Његова превисоког престола и цјелокупност Његова царства при-

нештени жертвиј, из љубови к својој Народности, из љубови к своме потомству и к своме Сербском имену основали, утвердили и обезбједили." — — —

Кад помислиш Народе славни! на Твоје љета 1848. за Твога Цара и за Твоју Народност пред цјелим Свјетом показано одушевленије, питам се сладком надеждом, да ћеш глас и вопл мој услишати и к сердцу примити. Вјеруј ми! Ништа љепше, ништа боље, ништа богоугодније, ништа потребније и ништа славније от овога не можеш урадити, произвести. Дај Народе славни! тако благословен био! прослави јуначко Твоје име вјечно, спаси сáм себе и Твоје потомство от извјесне погибели! А Бог Свевишњи, Отац свију Народа, који је Твога Цара и Великога Војводу лани у данашњи дан от погибели избавио, видећи Твоју горећу к Њему љубов и Твоју тврду вољу, основати вјечни непоколебими народни спомен из благодарности к небесному Промислу, благословити ће Твоје намјеренеије, и помоћи ће Ти тако велико и богоугодно дјело у Биће привести. Што-год даш, дати ћеш на Славу Божју, дати ћеш себи и своме!!! Ја ти рекох, што сам знао, и што је моја најсветија дужност била; а и чинити ћу тако као што говорим, докле год дишем. А Ти немој, а и не можеш рећи, да ниси чуо и знао, што Ти радити треба, да спасеш и сачуваш Твоју Народност, Твоју чест и Твоју славу, коју су Твоји Праотци многом крви и силним жертвами стекли и предали Ти.

Божија рука, Божија милост и благословеније да почива вину на Његовом Императорском Величеству Нашему јуначком Великом Војводи Францу

Јосифу, и на Теби Његовом вјерном и храбром Народу! Амин.

Писао у Патријаршији дана 6-а мјесеца вељаче 1854.

Горје помјанути смиреније Патријарх
Јосиф, с. р.

VI.
ПРОГЛАС
СРПСКОГ ПРАВОСЛАВ. НАРОДНО-ЦРКВЕНОГ ШКОЛСКОГ САВЕТА
СРПСКОМ НАРОДУ

у митрополији карловачкој, ради умножења „Фонда св. Саве“ за помагање српских народних основних школа.

Св. патријарх *Георгије Бранковић*, основао је **Фонд св. Саве** *за помагање православних народних основних школа* и положио је у тај фонд за сад свој први прилог од 10.000 форината.

Саборски Одбор, као врховна управа народно-црквених фондова и заклада, руковаће овим фондом и стараће се, да се умножи прилозима народа српског у митрополији карловачкој.

Спасоносна је мисао св. патријарха, да се оснује такав фонд, родољубиво је дело дарак, којим хоће да оствари ту мисао, — нека му је слава и хвала за једно и за друго.

Нека му је хвала и на речи, да је вољан још жртвовати на исту цељ. Та реч упућује нас, да се и ми угледамо на њега; храбри нас, да истрајемо у том послу и теши нас надом, да ће здрава мисао постати жељеним делом.

Кад погледамо на велики број наших разних фондова, заклада, завештаја, можемо се поносити, што је српски народ у љубави к просвети народној први међу просвећеним народима. Саразмерно нема ни један народ толико народних добротвора као ми Срби. Светла, бесмртна имена њихова благодарно спомиње данашњи нараштај, благодарно ће славити потомство.

Али кад погледамо на основну цељ тих многобројних споменика српскога пожртвовања за народ и народну просвету, видимо, да се добра стара времена нису постарала за невоље нових времена.

Нова времена, нове потребе.

Српска основна школа махом постаде народно сироче, које данас највише потребује народне заштите, потпоре и неге, да би могла живети, јачати и напредовати.

Не буде ли те помоћи, пропадаће редом и оно мало школа, што их данас имамо.

А колико их је до данас пропало!

Иза радосног ускрса уставне слободе у нашој отаџбини, следовао је тужан погреб небројених школа српских у нашој митрополији, — нарочито у јуначкој негдашњој Војничкој Крајини.

Пет разних закона владали су нашом школом, — на том распетију умирала је српска православна основна школа, расадник наше народне и православне свести.

Царске повластице, основни земаљски закони, — неповредљиве саставине земаљскога устава — и овима ујемчена народно-црквена аутомија српска, нису заклонили народну школу српску од тешке навале државне превласти, која је као оно силовита бујица прејурила

бедеме, што су вековима бранили и хранили најсветије установе наше.

Струја новога учења, што је потекла из мутних извора страних земаља, захватила је и красну домовину нашу и прерушила је стару, хиљадугодишњу Угарску у нову државу, у којој се сударише наређења нових закона неповредљивим начелима слободе староданвога устава, савремене тежње са столетним предањем, државна свемоћ са богоданим и стеченим правима. Преврат мисли и морала изазвао је преврат целога државнога сустава.

Преображај овај осетљиво је повредио и саму самосталност и независност народно-црквене аутономије наше, а највише је заломио главни јој огранак: *слободу народне наставе.*

Према овим тежњама, српски сабори вазда су заступали особине, тековине, право, установе српскога народа, али глас српских сабора, глас народа, остао је вапијући глас у пустињи.

Бадава бејаху и сви напори највиших аутономних власти наших — везане руке не могу да расплету мрежу, којом су заплетене школе наше.

Па шта сад?

Велика је освојачка моћ противне струје; ту је држава, која законске границе своје све више проширује, а наше потискује; ту је државна извршна власт са изобилним новчаним средствима, са читавом војском својих органа, још к отоме уз њих и са њима на најширим основима развијена ревносна друштвена пропаганда.

Према томе огроман је наш задатак, очајна је борба наша, — ал српски дух није малаксао ни у тежим, неће клонути ни у данашњим приликама.

Новије појаве у нашем народном животу казују, да је и у нас силне воље, истинског одушевљења и големог пожртвовања; да отпорна снага народна још није разривена несвесним унутарњим, беспредметним и бесцелним зађевицама; да је будна наша народна, православна и правна свест, која скупља у једно снажно коло све синове српске у обрану свога народнога бића.

На ово снажно коло, на свесне синове српске у том колу, гледамо ми у судбоносним часовима данашњим, у данима искушења нашег, окрепљени надом, да ће испунити тешке, ал нама свете дужности у великом делу народне самообране.

Од те самообране очекује брзе, издашне помоћи и српска основна школа, којој се спрема нова напаст и погибија.

Основна је школа основа, која чини будуће нараштаје. Зар у њој да се зачиње клица народног расула?

У основној школи је учитељ вођ, кога деца слушају, коме верују и следују. Зар тај вођ да проповеда морал, мисли и осећаје противне генију српске породице?

Малу, невину, безазлену, поводљиву дечицу љуља и заноси сваки ветар науке. Зар вијор противнародне струје да их носи са рођених недара свога народа?

Зар та школа, узданица наша, да буде наше очајање?

Не, то неможе да буде!

Помозимо сами себи, па ће нам и Бог помоћи.

Св. *патријарх*, Богом постављени митроносни вођ православног народа српског, пошао је напред, — пођимо и ми с њим и за њим.

Прихватите и ви остали *архипастири и пастири* дело нашега спаса, да у свему узрастемо у ономе, који је глава, из које је све тело с помоћу зглавака и свеза састављено и расте за раст Божји. Није ли школа неразлучљиви зглавак од тела? И. А҆́ще стра́ждетъ є҆ди́нъ ᲂу҆́дъ, съ ни́мъ стра́ждꙋтъ вси́ ᲂу҆́ди: а҆́ще ли же сла́вится є҆ди́нъ ᲂу҆́дъ, съ ни́мъ ра́дꙋютсѧ вси́ ᲂу҆́ди. (Павле I. Кор. XII. 26.)

Помозите и ви *народни учитељи*, ви сте највише позвани, јер се тиче вашега позива, ваше муке и мучно заслуженог признања вашега благословеног рада.

И ви *богати*, приложите ваш сувишак на недостатак, да се богатите и у добрим делима; а и твоје име, *српска сиротињо*, нека се запише и засветли на даровним листинама, јер и најмањи дарак велика је задужбина.

Не размишљај се дуго на крају твојих дана, *родољубива старино*, на коју ћеш цељ оставити благо. Завештај овој цељи: народу твоме нема већег доброчинства, имену твоме нема већег спомена.

Помози и ти *омладино* српска, нарочито ти, што најбоље познајеш вредност помоћи и моћ науке; твоје живо срце најјаче куца за мио ти народ а живахни дух ти ствара идеале српске будућности, — помози свом снагом својом, да се не разочараш у свету, који на теби остаје.

Пригрлите и ви, дичне *Српкиње*, народно сироче. Будите му миле сеје и милостиве мајке. Ваш рад, наша је радост, — јер вама је Бог дао уз благослов рада и благодат успеха.

На посао сви заједно, сви смо заједничари у страдању, будимо тако и у утеси.